

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

**Sociálně preventivní programy pro děti a mládež
v České republice**

Bakalářská práce

Autor práce: Šárka Hrubantová

Vedoucí práce: Ing. Renata Švestková, Ph.D.

3. 5. 2012

Abstrakt

Tématem bakalářské práce jsou Sociálně preventivní programy pro děti a mládež v České republice. V teoretické části práce se zpočátku zaměřuji na nejčastější formy rizikového chování, které se u dětí vyskytují, jejich příčiny a prevenci. Posléze se zabývám popisem konkrétních sociálně preventivních programů, které jsou v České republice realizovány, a orientuji se na jejich spojitost s dobrovolnictvím.

V praktické části byly stanoveny dva cíle. Zmapovat sociálně preventivní programy pro děti a mládež v České republice a zjistit, zda jsou realizovány dle daných pravidel či existují jejich modifikace. Abych dosáhla stanovených cílů, provedla jsem kvantitativní výzkum pomocí dotazníků. Sběr dat proběhl v měsíci březnu a dubnu 2012 v nestátních neziskových organizacích, které programy realizují. Ze 43 odeslaných dotazníků se výzkumu zúčastnilo 22 respondentů. Z výzkumu museli být 4 respondenti vyřazeni, protože se nejednalo přímo o sociálně preventivní programy. Zmapovala jsem, jakým způsobem jsou programy realizovány.

Výsledky výzkumu ukazují, že nejrozšířenější z programů v České republice jsou Program Pět P a Program pro mládež Cena vévody z Edinburghu. Všechny organizace uvedly, že mají vytvořenou vlastní metodiku, kterou se při realizaci programu řídí. Výzkum poukazuje i na programy, které jsou postaveny na bázi dobrovolnosti, nebo takové, kde dobrovolníci nemusí splňovat podmínku plnoletosti. V tomto případě se jedná o modifikace hlavních programů Lata a Pět P. V některých městech se potýkají s nedostatkem klientů, někde naopak s jejich nadbytkem. Navrhla jsem možnost vytvoření lepší propagace ve městech, kde mají málo klientů a zvýšení spolupráce se školami a s organizacemi, které pomáhají např. sociálně slabým rodinám.

Bakalářskou práci mohou využít organizace realizující sociálně preventivní programy nebo ji lze použít k informování široké veřejnosti o těchto programech.

Abstract

The focus of the thesis is the social preventive programs for children and youth in the Czech Republic. The theoretical part of my work initially focuses on the most common forms of risk behavior that occur in children, their causes and prevention. Next, I provide a description of specific preventive social programs that are implemented in the Czech Republic, focusing on their connection to volunteering.

The practical part of thesis contains two set goals. First, mapping the social preventive programs for children and youth in the Czech Republic, and second, seeing if the programs were implemented according to the rules or if they needed modifications. To achieve this objectives, I selected to engage in quantitative research by using questionnaires. Data collection took place in March and April 2012 in the non-profit organizations that implement programs. 43 questionnaires were sent out, and 22 respondents chose to participate in the research. 4 of the 22 respondents were found to not work directly in social preventive programs, and were thus later excluded from my calculations.

Research showed that the most common programs in the Czech Republic are “Pět P” and “The Duke of Edinburgh’s Award”. The organizations reported that they created their own methodology, which they used to decide upon the management and implementation of the program. In researching the programs, I discovered great differences in the percentage of people working in the program voluntarily, as well as the individual program’s view and approach to an age condition for volunteering. As a result of the variability in the approach to volunteers of the main programs of “Lata” and “Pět P”. Some cities are experiencing a shortage of clients and others a surplus.

I suggested the creation of better marketing in the cities where they have few customers as well as increased cooperation with schools and organizations that help underprivileged families.

This bachelor thesis would be beneficial and useful to both the organizations implementing social preventive programs and the public who should be better informed about these programs.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 3. 5. 2012

Podpis studenta

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu práce Ing. Renatě Švestkové, Ph.D za vstřícný přístup, cenné rady a trpělivost, které mi během zpracování této práce věnovala. Také chci poděkovat své rodině a příteli za podporu, kterou mi poskytli.

OBSAH

1	Současný stav	9
1.1	Vymezení základních pojmů	9
1.2	Rizikové chování u dětí a mládeže.....	11
1.2.1	Příčiny rizikového chování.....	11
1.2.2	Nejčastější formy rizikového chování.....	15
1.2.3	Prevence rizikového chování.....	20
1.3	Systém prevence rizikového chování v ČR.....	23
1.3.1	Státní správa.....	23
1.3.2	Územní samospráva	25
1.3.3	Nestátní neziskové organizace.....	27
1.4	Dobrovolnictví a sociálně preventivní programy v ČR.....	30
1.4.1	Dobrovolnická centra	30
1.4.2	Dobrovolník a jeho role v sociálně preventivním programu	31
1.5	Sociálně preventivní programy v ČR.....	33
1.5.1	Vztah dobrovolník x klient v sociálně preventivním programu pro děti a mládež	33
1.5.2	Konkrétní programy	35
2	Cíl Práce	43
3	Metodika.....	44
3.1	Použité metody.....	44
3.2	Charakteristika souboru.....	44
4	Výsledky.....	46
4.1	Údaje o respondentech	46
4.2	Výsledky dotazníkového šetření.....	49

5	Diskuze	65
6	Závěr.....	70
7	Seznam použitých zdrojů.....	71
8	Klíčová slova	78
9	Přílohy	79

Úvod

Tématem mé bakalářské práce jsou Sociálně preventivní programy pro děti a mládež v České republice. Stěžejním důvodem proč jsem si vybrala toto téma, je význam těchto programů v systému prevence. Je velice důležité věnovat se prevenci. Myslím si ale, že spousta lidí nemá představu o tom, co si pod těmito programy představit, proto se jimi budu v této práci zabývat.

Děti a mládež vyrůstající v dnešní společnosti to nemají jednoduché. Ze všech stran na ně číhá nebezpečí. Ať už je to zvýšená kriminalita, rasismus, šikana ve školách či četný výskyt drog. Jedním z elementů pro to, abychom děti před těmito problémy ochránili, je fungující rodina. Vedle toho je zapotřebí řešit negativní jevy pomocí systému prevence. Bohužel se často setkáváme s případy, kdy jsou rodiče vůči svým dětem lhostejní a nestarají se o ně. Každý člověk, každé dítě potřebuje mít někoho, s kým může sdílet své problémy a radosti, komu se může svěřit. Za tímto účelem jsou realizovány sociálně preventivní programy. Jsou určeny pro ty děti a mládež, které se nacházejí v obtížné životní situaci, nemají s kým trávit volný čas, potýkají se s různými problémy např. s navazováním vztahů, výchovnými problémy, obtížemi v komunikaci. Díky těmto programům mají možnost poznat nového kamaráda v podobě dobrovolníka, který se může stát jejich oporou a vzorem, ale i člověkem posilující sebevědomí dětí a mládeže a celkový rozvoj jejich osobnosti.

V praktické části mé práce se zaměřím na zmapování nestátních neziskových organizací, které realizují sociálně preventivní programy pro děti a mládež v České republice, a pokusím se zjistit, zda existují jejich modifikace. Práce by mohla být přínosem pro organizace, které sociálně preventivní programy nabízejí nebo pro ty, které by chtěly takové programy v budoucnu realizovat. Využita může být také i informování široké veřejnosti o těchto programech.

1 Současný stav

1.1 Vymezení základních pojmů

Ve světě každým rokem stoupá počet mladých lidí, kteří riskují svůj život experimentováním s návykovými látkami a svým nerozvážným chováním se dostávají do situací, které ohrožují jejich zdraví. Výskyt tohoto chování se naneštěstí objevuje u stále mladších jedinců. Většinou jim to přináší uspokojení pro ně důležitých chybějících potřeb, kterými mohou být možnost začlenění mezi vrstevníky, zvýšení sebevědomí aj. Pomoci jim jejich rizikové chování změnit není tak jednoduché a proto je potřeba eliminovat rizika už od malička prostřednictvím výchovy v rodině a působením preventivních programů, aby k těmto jevům docházelo v co nejmenší míře. Na úvod mé bakalářské práce považuji za důležité objasnit si význam některých použitých pojmů.

Rizikové chování

Hamanová (2003, str. 19) uvádí, že rizikovým chováním je chápáno *jakékoliv chování, které může negativně ovlivnit psychosociální aspekty úspěšného vývoje dospívajícího*.

Ohroženo je například získávání základních dovedností, správné plnění očekávaných sociálních rolí a úspěšný přechod z dospívání do fáze mladé dospělosti. Rizikové chování je možné rozdělit na 3 okruhy:

1. Zneužívání návykových látek,
2. Negativní jevy v psychosociální oblasti,
3. Oblast rizikového sexuálního chování.

Nestává se často, že by u jedince docházelo jen k jednomu druhu rizikového chování, dané okruhy se vzájemně prolínají. Zkombinovat popíjení alkoholu s předčasnou sexuální zkušeností není opravdu nic nemožného (Hamanová, 2003).

Sociální selhání

Sociální selhání charakterizuje Matoušek (2008, str. 202) jako *společenský neúspěch ohrožující svého nositele, případně další lidi*. V nejužším pojetí sem spadá: kriminální chování, sebevražedné jednání, předčasné ukončení povinného vzdělávání u dětí, vznik

závislosti na alkoholu, na nealkoholových drogách a hráčství, nezaměstnanost, těhotenství před dosažením hranice dospělosti.

Ve společnosti se vlivem ekonomických problémů setkáváme stále častěji s nedostatkem financí, ať už se jedná o nízké mzdy či stále se snižující sociální dávky a to samozřejmě negativně ovlivňuje některé skutečnosti. Dostat se do role sociálně znevýhodněného jedince, který je ze společnosti segregován, není zas tak složité. Někdy se tak stane i nepřízní osudu. Příkladem může být narození dítěte do nefunkční rodiny, které je důsledkem toho vychováváno v neadekvátním prostředí a tím pádem ohrožováno negativními jevy. Proto je důležité s těmito dětmi, mládeží, ale také s jejich rodinami pracovat a poskytnout jim adekvátní podporu.

Sociální prevence

Matoušek a Matoušková (2011, str. 317) tento pojem ve své knize definují jako: *„opatření, jímž se předchází sociálnímu selhání, a tím pádem i kriminálnímu chování u lidí, u kterých k sociálnímu selhání ještě nedošlo čili u celé populace, u lidí s vyšším rizikem sociálního selhání i u lidí, u kterých k sociálnímu selhání již došlo.“* Obecně řečeno je tedy prevence jakékoliv předcházení narušení jedince v oblasti sociální a zdravotní. Rozlišujeme prevenci primární, sekundární a terciární. Autorka podrobněji prevenci popisuje v kapitole 2.

Sociálně preventivní programy

Jedním z okruhů spadajícím pod oblast primární prevence jsou sociálně preventivní programy (dále jen SPP¹). Jsou založeny na bázi dobrovolnictví² osob, které chtějí svůj čas smysluplně využít a tím nabídnout pomoc dětem a mládeži, kteří ji potřebují. SPP jsou obvykle určeny pro děti a mládež. Tyto děti a mládež mají jedno společné – potýkají se s problémy v rodině, ve škole či ve společnosti. Může se jednat o výchovné a prospěchové problémy, nedostatek kamarádů, problémy s navazováním vztahů, experimentování s návykovými látkami, rizikové trávení volného času a spoustu dalších

¹ Zkratka použita ve vztahu k této práci.

² Blíže o dobrovolnictví viz kapitola 3.

potíží. Cílem SPP je těmto dětem a mládeži pomoci s překonáním jejich problémů a s poskytnutím šance získat nového kamaráda v podobě dobrovolníka, který by se pro ně stal správným vzorem (Lata, 2011).

Hlavním principem SPP je vytváření „párů“ dobrovolník – klient. Můžeme se setkat i s programy, kde se nevytvářejí dvojice, ale dobrovolníci se schází s malou skupinou znevýhodněných dětí, cca do pěti dětí. Děti tráví společně s dobrovolníky volný čas způsobem, který jim oběma vyhovuje. Někteří chodí na procházku, do kina, na výlety, jiní se věnují sportování nebo si jen spolu povídají. Dobrovolník a klient nejsou vázáni žádnými pravidly³, jen tím, že budou určitou dobu trávit spolu. Zpravidla se spolu setkávají jednou týdně po dobu několika měsíců (Matoušek, 1996).

Jak ovšem ve své knize říká Matoušek (1996, str. 10): „*To, co je v mladých lidech horší, se spojuje a násobí neuvěřitelně snadno. To, co je v nich lepší, se dává dohromady jen neobyčejně obtížně.*“ Proto je velice důležité, aby byly skupiny co nejmenší, pečlivě vybrané a vedené několika vyškolenými osobami (Matoušek, 1996).

Bakošová (2008) se zmiňuje o nejčastějších rizikových skupinách dětí, které se vyskytují ve společnosti. Jsou jimi například děti pocházející z problémových sociálních poměrů, děti z romské komunity, děti utíkající z rodin nebo z ústavů, záškoláci a nezaměstnaní do 18 let. Skutečnost, že se děti dostávají do těchto nepříznivých situací, má vždy nějakou příčinu.

1.2 Rizikové chování u dětí a mládeže

1.2.1 Příčiny rizikového chování

Člověk se rodí jako biologická bytost se základními potřebami, s určitým souborem vlastností daným genetickou výbavou. Postupně se učí mluvit, napodobuje chování lidí v okolí, učí se novým dovednostem a upevňuje si tak určité vzorce chování. Pro úspěšné fungování člověka ve společnosti je potřebné, aby si osvojil lidské formy chování, normy, poznatky a kulturu společnosti, v níž žije. Tento proces se nazývá **socializace**.

³ Některé programy, např. Program Pět P, mají dána přesná pravidla, kterými se vztah dobrovolníka a dítěte řídí (např. je podepisována smlouva mezi rodičem x dobrovolníkem x centrem).

Tedy postupné začleňování člověka a přizpůsobení se společenskému životu. Člověk má od narození danou schopnost navazovat kontakty a vztahy s lidmi a vstupovat do různých sociálních rolí. Této vlastnosti se říká sociabilita. Hlavním činitelem, který na dítě působí, je rodina. V rodinném prostředí dochází k výchově dítěte, se kterou souvisí také podmínky, ve kterých se odehrává. Prostředí, které dítě obklopuje, obsahuje podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti. Na primární působení rodiny navazuje škola, kde se vytvářejí vrstevnické vztahy významné pro vývoj dětí. Nesmíme zapomínat také na fakt, že některé vlastnosti jsou dědičné a nelze je výchovou měnit, tedy i delikvence (Kraus, 2008).

Rodinné prostředí

Funkční rodina je pro dítě nenahraditelnou institucí, která má velký podíl na utváření osobnosti dítěte a jeho správném vývoji. Dítě se po narození identifikuje se svou matkou, a tím si buduje vztah k ní a sobě samému. Vazba na matku a vytvoření vazeb s jinými blízkými lidmi je důležitým krokem ke zdárnému vývoji. Dítě v náručí matky nachází bezpečí a dostává se mu potřebné emoční jistoty a stability. Pro dítě je rozhodující, aby byl rodiči citově přijat. Jednoduše potřebuje, aby ho rodiče měli rádi a dávali mu to najevo. V rodinách, kde chybí jistota vztahů, dochází k deprivaci dítěte (Matějček, 2007). Vytvoření silné vazby matky na dítě může zkomplikovat obtížný porod, separace dítěte či dlouhodobá nemoc matky (Matoušek, Matoušková 2011).

Od malička se dítě učí povinností a vytváří se u něj základ pro přijetí kulturních hodnot, norem a morálky. Chyby, kterých se rodiče nejčastěji dopouštějí, jsou způsobeny nevhodnými přístupy ve výchově. Buď je dítěti dovoleno všechno a je rozmazlováno, nebo se k němu naopak chovají moc přísně či ochranitelsky. To má své dopady (Kraus, 2008).

Dnešní rodina se od té dřívější liší v několika znacích. Jsou to pokles porodnosti, zvyšování rozvodovosti a celková změna struktury rodin. Rozvodovost se stala zcela běžným společenským jevem. Přítomnost obou rodičů a jejich působení na dítě je klíčové. Muž už v rodině nemá takové výsadní postavení jako kdysi, některá práva a povinnosti převzala žena. Často v rodinách chybí komunikace mezi jejími členy,

neschází se, aby si navzájem sdělili své zážitky. Příčinou bývá časové zaneprázdnění rodičů pracovními povinnostmi. Svou nepřítomnost kompenzují finančními prostředky a to má vliv na hodnotový systém dětí. Mohou trávit čas, jak jim samotným vyhovuje a tak dochází k rozvoji deviantního chování. Rodina by měla trávit volný čas pohromadě, relaxovat a věnovat se společným zájmům (Kraus, 2008).

Někdejší skutečností bylo, že většina trestné činnosti se vyskytovala u mladistvých z nejchudších rodin s nízkým vzděláním. Dnes je kriminalita běžná i u dětí z vyšších vrstev. Prostředí, ve kterém děti vyrůstají, je významné. Je normální, že dítě opakuje chování, které vidí u svých rodičů. V rodinách, kde se uplatňuje příliš tvrdá disciplína a rodiče jednají agresivně, je pravděpodobné, že se tak bude chovat i dítě. Také v rodinách, kde rodiče holdují alkoholu a jiným rizikovým jevům, hrozí, že se tímto směrem bude ubírat i dítě. Tyto rodiny se často nacházejí v nízkém ekonomickém postavení a jsou neúplné. V Evropě bude pravděpodobně nefunkčních rodin přibývat (Matoušek 1996, Matoušek, Matoušková 2011).

Společnost klade stále větší důraz na spolupráci rodiny se školou, ale mezi nimi se nachází určitá bariéra. Rodiče vnímají učitele jako nepřítel, nemají k němu důvěru a cítí se nepříjemně, když jim stále sděluje nedostatky jejich dítěte (Matoušek, Matoušková 2011).

Vrstevnická skupina

Vrstevnické skupiny jsou dalším důležitým prvkem v socializaci dítěte. Pro děti a mládež představují přirozenou součást života. Zpočátku si malé děti hrají jen vedle sebe a nespolupracují se svými vrstevníky. Hlavní jsou pro ně vztahy rodinné. S příchodem dítěte do školy se situace mění a vedle vztahů rodinných se objevují nové, vrstevnické vztahy. Její členové jsou si věkově a názorově blízcí. První skupiny, které mezi vrstevníky vznikají, se rychle rozpadají a jsou nestálé. S přibývajícím věkem se vnitřní vazba skupin upevňuje a jejich význam pro mladé lidi roste, především v období puberty. Vkládají mnohdy vyšší důvěru svým vrstevníkům než rodině, hledají u nich posilu a pomoc při řešení problémů. Pro každou skupinu jsou typické určité normy, hodnoty a cíle, které její členové přebírají, vrstevníci tedy ovlivňují chování,

vyjadřování apod. Vedle přirozeně vzniklých skupin se vytvářejí i formální a organizované skupiny. V jednom případě na děti a mládež působí vrstevníci pozitivně, to znamená, že se osamostatňují od rodiny, uspokojují své potřeby formou zábavy a relaxace, dostává se jim opory, pocitu významnosti. Na straně druhé přináší i negativní stránky. Někdy ve skupinách funguje pevný řád a kázeň, její členové se musí řídit stanovenými pravidly a její cíle se orientují asociálně až antisociálně (Kraus, 2008).

Děti frustrované nízkou podporou rodiny mají mnohem větší potřebu přijetí vrstevnickou skupinou, proto jsou schopny pro přijetí do party podstoupit rizika spojená s trestnými činy. Z neformálních skupin se mohou stát hnutí, která preferují společné názory a určité zvláštnosti jako uctívání symbolů, vlastní styl hudby, oblékání apod. (Matoušek, 1996). Tyto skupiny se označují termínem subkultury mládeže (např. hnutí punk, anarchisté, skinheads, EMO). Jak říká Smolík (2010) je to „*typ subkultury vázaný na specifické způsoby chování mládeže, na její sklon k určitým hodnotovým preferencím, akceptování či zavrhování určitých norem.*“ Dané skupiny mají vždy společnou nějakou věc, problém, čím se liší od ostatních sociálních skupin. Často jsou spojovány s rizikovým chováním (Smolík, 2010). Předpokládá se, že pedagogové budou na vzniklé skupiny mládeže působit a snažit se je ovlivňovat, i když je to obtížné. K většině kriminálního chování mládeže totiž dochází ve skupinách (Matoušek, 1996).

Ve škole může naneštěstí dojít také k segregaci dítěte, které je svými spolužáky přehlíženo nebo naopak kritizováno. Vyšší riziko sociálního selhání hrozí dětem s horším školním prospěchem. Učitel může dát dětem i nevědomky podnět k napadání svého spolužáka tím, že ho před nimi bude shazovat. Diskriminované majoritní společností u nás bývají např. děti romského původu a děti se zdravotním postižením (Matoušek, Matoušková 2011).

Lokální prostředí

Lokálním prostředím se rozumí určitá oblast, ve které žijí lidé uctívající společné symboly, hodnoty a tradice. Jsou charakterizovány různými znaky. Liší se velikostí, hustotou zalidnění, možnostmi pracovního uplatnění, kulturního vyžití, přítomností obchodních center, sportovišť atd. Dvěma hlavními typy jsou *městské* a *venkovské*

prostředí. Jak již bylo zmíněno, existuje rozdíl v tom, v jakém prostředí dítě vyrůstá (Kraus, 2008).

I když se to může zdát překvapivé, i v naší společnosti se můžeme setkat s dětmi, které vyrůstají na ulici a tráví zde většinu svého času. Takový život má na děti neblahé důsledky (Bakošová, 2008).

Rozdíly v prostředí, kde je dítě vychovááno poznamenávají i utváření jeho osobnosti. Městské děti bývají adaptabilnější, samostatnější, odbornější a méně kritické. Mládež z venkova zase konzervativnější. Co se týče vzdělání, rodiče z měst vedou děti k vyššímu vzdělání, ale lepší vztah ke škole a méně výchovných problémů mívají děti na venkově. Je podstatné zdůraznit, že ve městech je větší výskyt rizikových jevů. Důležitým činitelem v rozvoji osobnosti dětí je úroveň společenského a kulturního života. Ovšem současná mládež o tento druh zábavy příliš nestojí. Také vhodné sportovní aktivity působí na chování dětí pozitivně. Příležitostí je více ve městech, ale sportování v přírodě je skvělou alternativou (Kraus, 2008).

1.2.2 Nejčastější formy rizikového chování

Problematika delikventního chování se objevuje v každé společnosti. U dětí a mládeže se můžeme setkat s různými formami nepřiměřeného chování od drobných přestupků po vážné porušování norem a právních předpisů. Mezi nejčastější typy, kterých se mladiství dopouštějí, patří: závislosti, suicidální jednání, záškoláctví, šikana a kriminální chování.

Závislosti

Závislostní chování se v postmoderní době stalo jakýmsi životním stylem dětí, mládeže a dospělých. Dříve se tento problém týkal především závislosti na alkoholu a drogách, časem se však rozšířil i na jiné oblasti. Dnes se běžně setkáváme se závislostí na internetu, sledování televize, dokonce jsou zaznamenány i závislosti na jídle, nakupování, hubnutí či sexuálním chování. Zdá se, že je možné stát se závislým na čemkoliv, takže toto nebezpečí hrozí každému člověku. Základem je včas rozpoznat

varovné signály a stanovit určitá pravidla v používání mobilního telefonu a počítače. Nezbytné je aby chom dětem poskytli možnosti aktivního trávení volného času (Kraus, 2007). Při závislosti na nakupování můžeme těmto lidem pomoci skrze techniky na zvládání stresu, úzkosti a jiných nepříjemných stavů. U sexuální závislosti jde spíše o flirtování a dobývání. Riziko představují i pornografické stránky na internetu a telefonování na erotické linky (Mühlpachr, 2002).

I přes rozsáhlou oblast závislostí je u dětí a mladistvých stále nejrozšířenější **závislost drogová**. Podnětů vedoucích k užívání drog je mnoho. Mezi nejčastější patří potřeba uznání vrstevníků a komunikace s nimi, odstranění fyzických a psychických potíží, hledání identity, pocitu nudy, potřeba dobrodružství aj. Jako hlavní příčina zneužívání drog se uvádí dysfunkční rodina. Dítě potřebuje pocit bezpečí, lásky a zájem ze strany rodičů, pokud se mu dostatečně nevěnují, dítě strádá a hledá chybějící uspokojení jinde (Mühlpachr, 2002).

Podle legálnosti lze rozdělit druhy drog na dvě základní skupiny – **legální** (alkohol, tabák, kofein, léky) a **nelegální** drogy (kokain, cannabis, amfetaminy, halucinogeny) (Kraus, 2007). Experimentování s návykovými látkami patří k rozšířeným jevům ve společnosti. Pro mladistvé jsou drogy velmi nebezpečné, protože jejich účinek na ně působí ve vyšší míře než na dospělé a závislost se vytváří podstatně rychleji. S tím souvisí hrozící rizika otrav, úrazů a další zdravotní a sociální problémy (Nešpor, 2007). Bezprostředně po podání drogy dochází k poruše úrovně vědomí, vnímání, poznávání a jiných funkcí. Účinek látky je nepředvídatelný. Liší se druhem, velikostí, kvalitou a způsobem podání. Avšak každá intoxikace drogou poškozuje mozek a další orgány, při předávkování dokonce hrozí smrt (Schavel, 2005).

Nejrozšířenější z legálních drog je tabák a alkohol. U tabáku nejsou znát účinky tak rychle, ale zdravotní následky jsou skličující. Podle výzkumu kouří na základních školách alespoň občas téměř polovina žáků, s převahou chlapců. Kouření se pro ně stává symbolem dospělosti a pomáhá jim k uklidnění, soustředění a většímu sebevědomí. Spolu s alkoholem patří k tolerovaným jevům ve společnosti. Konzumace alkoholu se v České republice neustále zvyšuje. Riziko jeho požívání se bere na lehkou váhu i přesto, že škodí zdraví a má podíl na výskytu trestné činnosti, dopravních

nehodách a na problémech v rodině i na pracovišti. Nesmělým lidem pomáhá k lepší komunikaci a zvyšuje jejich sebevědomí. Užívání alkoholu je spojeno s prvními sexuálními zkušenostmi, výsledkem pak může být nechtěné těhotenství nebo nakažení pohlavní nemocí. Naprostá většina středoškoláků má zkušenost s alkoholem už z doby docházky na ZŠ. Pro mladé lidi není problém si alkohol obstarat. Záleží také na konzumu alkoholu u rodičů, často je součástí rodinných oslav a setkání, kde se tak jeho pití stává určitým rituálem a tradicí (Kraus, 2007).

Další závažný problém představuje **závislost na hracích automatech**. Ta hrozí již malým dětem, které tráví většinu volného času hraním videoher a na počítači. Chorobně závislý člověk na hře ztrácí schopnost sebekontroly a autokorekce. Tato činnost je finančně náročná, způsob získávání finančních prostředků je mnohdy spojen s trestnou činností. U dětí hrozí, že přestanou chodit do školy, protože je pro ně hra zajímavější a ztratí přátelství a kontakt s vrstevníky (Mühlpachr, 2002).

Suicidální jednání

Sebevražda neboli suicidium, je chápáno jako úmyslné, vědomé, dobrovolné a násilné přivolení smrti. U dětí a mládeže se množí případy pokusů o sebevraždu, protože jsou daleko citlivější než dospělí a častěji se dostávají do krizových situací. Rizikovými faktory jsou rodinný stav, nadměrný stres, život ve městě aj. Způsoby páchání sebevražd se liší podle pohlaví, věku, povahou důvodu. Nejčastěji dochází k otravě, oběšení, utopení, zastřelení a podřezání. V České republice v důsledku toho umírá okolo 70 – 80 dětí a mladistvých ročně. Většinou se jedná o účelové a demonstrativní sebevraždy, kterými se mladí lidé snaží upozornit na nějakou bezvýchodnou situaci související například se šikanou či týráním. Někteří provádí jen pokusy o sebevraždu, aby si vynutili určité jednání. Ovšem daleko častěji je sebevražda důsledkem zkratového jednání (Kraus, 2007).

V souvislosti s tímto jevem lze hovořit také o sebepoškozování. Jedná se o chování, jehož záměrem není zemřít, ale způsobit si fyzickou bolest a zároveň

dosáhnout úlevy od problémů. Motivem pro toto patologické chování bývá nejčastěji pocit bezmoci, lítosti, vzteku na sebe samého. Většinou jde o řezná poranění kůže na rukou, škrábance a vyřezávání znaků do kůže (Koutek, 2003). Typickým příkladem vyznačující se takovým chováním je subkultura EMO, fenomén současné mládeže. Pro příslušníky této skupiny je charakteristický specifický životní styl, hudba, černé oblečení, tmavý make-up a vlasy sčesané do tváře. Vyznavači EMO stylu dávají najevo své pocity, především smutek (Šustr, 2009).

Záškoláctví

Školní docházka je povinností každého dítěte, pokud toto pravidlo neplní, nedostavuje se pravidelně do školy a utíká z výuky, jedná se o záškoláctví. Pokud vedou děti zahálčivý nebo nemravný život spojený se zanedbáváním školní docházky a jejich rodiče neplní své rodičovské povinnosti je škola povinna v souladu s §10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí tuto skutečnost oznámit orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Dítě musí mít k takovému chování své důvody, ty mohou být různé. Cílem je vyhnout se zátěži, kterou pro něj škola představuje, ať už se jedná o strach ze zkoušení, ze spolužáků, nebo zažívání nudy. Někteří jedinci jen tímto chováním vyjadřují nezájem o školu, pohrdání autoritou a nerespektování sociálních norem (Renotierová, 2006).

Často se setkáváme se záškoláctvím také u dětí sociálně znevýhodněných. Jejich rodiče s nízkým vzděláním děti nepodporují v tom, aby docházely do školy. Učitel by měl vždy zpozornět, pokud se nějaký problém objeví.

Šikana

Kolář (2011, str. 18) mluví o šikanování jako o „*nebezpečně rozbujelé sociální nemoci ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.*“ Takové chování je popisováno jako úmyslné, opakované týrání oběti za použití agrese a manipulace. Základními formami šikany jsou fyzická, psychická a smíšená šikana. Konkrétně se jedná o škrcení, mlácení, kopání, svazování,

vyhrožování, urážení, vysmívání atd. Fyzickou agresi častěji používají chlapci. U dívek naproti tomu převažuje verbální agrese, čili psychická.

Problematika šikany se týká velkého množství dětí. Její výskyt na našich školách představuje závažný celospolečenský problém. Počáteční stadia šikanování se vyskytují již v mateřských školách. Agresoři bývají vždy silní a umějí skrývat svůj strach. Zpravidla jsou i fyzicky zdatní. Lze u nich zaregistrovat nápadnou krutost a touhu po moci. Častěji se u nich vyskytuje těžká citová deprivace nebo subdeprivace v rodině. Oběti se stávají jedinci slabší, kteří neumějí skrývat svůj strach. Vyznačují se bojácností a zvýšenou zranitelností. Větší riziko hrozí i dětem tělesně či psychicky znevýhodněným (Kolář, 2011).

Škody způsobené šikanou bývají velmi rozsáhlé a závažné. Způsobuje obětem utrpení a poškozuje často psychické a tělesné zdraví. Šikana je jednou z nejčastějších příčin traumatizace dětí. Problém je v tom, že páchané násilí se děje skrytě, v nepřítomnosti pedagoga či rodičů (Kolář, 2011).

Kriminální chování

Kriminalita se za posledních několik let stala rozšířeným jevem ve společnosti. Statistická šetření ovšem ukazují pouze kriminalitu oznámenou orgánům činným v trestním řízení, neohlášené přestupky proti zákonu jsou mnohem četnější. Podíl dětí a mladistvých dopouštějících se trestné činnosti je poměrně vysoký. Prvního delikventního činu se děti dopouštějí ve věku okolo 11 let a více se objevuje u chlapců. Převažující formou kriminálního chování u dětí a mládeže je majetková trestná činnost. Konkrétně se jedná o výtržnictví, loupeže, poškozování cizích věcí, řízení motorového vozidla bez oprávnění apod. Méně často dochází k násilné a mravnostní kriminalitě (Matoušek, Matoušková 2011).

Způsob páchaní trestné činnosti se u mladých lidí vyznačuje určitými specifickými znaky. Častěji k těmto činům dochází neplánovaně v partě nebo ve skupině. Je mnohdy spojená s alkoholem a jinými návykovými látkami, které zvyšují agresivitu. Mladí jednájí více emotivně a vyznačují se neúměrnou tvrdostí, která se projevuje ničením a devastováním majetku a jiných věcí. Brutalita u mladistvých

pachatelů může být zapříčiněna vlivem médií, kde se běžně vyskytuje násilí (Mühlpachr, 2002).

Postupně se mění přístup trestání mladistvých pachatelů. Dříve se upřednostňoval trest formou vězení, dnes se více využívá alternativních trestů jako obecně prospěšné práce, domácí vězení aj. Je to tím, že umístění dospívajících do vězení na ně působí tak silně, že může vyvolat vážné psychické problémy a skoro u nikoho nevede k tomu, aby za svůj čin cítil vinu (Matoušek, Matoušková 2011).

1.2.3 Prevence rizikového chování

Na děti a mládež působí celá řada negativních faktorů ať už zvenčí nebo uvnitř rodiny. Pokud není rodina schopná vytvořit dítěti adekvátní prostředí pro jeho rozvoj, musí zasáhnout jiní činitelé. Abychom zabránili rozvoji a šíření rizikového chování, je důležité vytvořit fungující systém prevence.

Druhy prevence

Schavel (2005) uvádí tři základní druhy prevence, kterými jsou primární, sekundární a terciární prevence.

- *Primární prevence* – touto prevencí se rozumí předcházení nežádoucím jevům v situacích a prostředí, kde ještě daný jev nenastal. V širším pojetí se tak dají nazvat všechny aktivity, které působí na lidi způsobem ovlivňujícím jejich postoje a chování tak, aby nedocházelo ke vzniku negativních jevů (např. závislosti, kriminální chování). Začít by se mělo již u dětí výchovou v rodině, tedy pěstováním zdravého životního stylu a vytvářením správných hodnot a postojů.
- *Sekundární prevence* – tato prevence je určená pro ohrožené jedince, nebo pro ty, u kterých se již problém rizikového chování objevil. Důležité je ho podchytit včas, pracovat na jeho odstranění prostřednictvím preventivních opatření a zabránit tak dalším zdravotním, sociálním a psychickým škodám.

- *Terciární prevence* – tato prevence má za úkol předcházet zhoršování stavu již vzniklých poruch. Lidé v této fázi představují riziko pro svou rodinu a nejbližší okolí. Jsou vyčleněni ze společnosti, proto je cílem jejich resocializace, tedy návrat do normálního života.

Za nejdůležitější se pokládá primární prevence, která se dále člení na specifickou a nespecifickou prevenci. *Specifická* je zaměřena na řešení problematiky konkrétního jevu, kterému se snaží předejít např. užívání návykových látek. *Nespecifická* prevence je komplexně zaměřena na celou osobnost dítěte, její harmonický rozvoj a vytváření zdravého životního stylu. Je poskytována prostřednictvím pohybových, sportovních aktivit a zájmových kroužků (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j.: 21291/2010-28, online). Příkladem je nízkoprahové centrum, kde mají mladí lidé možnost trávit volný čas a věnovat se svým zájmům. Klienty bývají děti s hrozícím rizikovým chováním, které tráví většinu volného času na ulici (Kraus, 2008).

Preventivní opatření mohou být efektivní, jen pokud jsou založena na kvalifikované detekci problémů a je sledován jejich vliv na mladistvé i neočekávané negativní účinky. Jak říká Matoušek a Matoušková (2011, str. 267): „*Dobrá prevence musí předcházet všem tipům sociálního selhání*“. *Cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, cílem musí být prezence sociálně příznivého chování.*“ To znamená, že prevence má smysl jen v případě, že se pracuje také s hodnotovou orientací dětí a jsou podporovány alternativní životní programy, které odklánějí rizikové děti od negativního stylu života.

Volný čas jako prevence

Volný čas je pro mnohé lidi významnou součástí života. Funguje jako zdroj zábavy, pohody a odpočinku, ale bohužel ho má většina z nás velmi málo a stává se tak vzácným. Způsob trávení volného času má zvláštní význam především pro děti a mládež. Ve sféře prevence slouží jako účelný nástroj ochrany před rizikovým chováním. Hofbauer (2004, str. 13) volný čas definuje jako: „*činnost, do níž člověk vstupuje*

s očekáváními, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení“.

Prvotním prostředím volnočasového života a výchovy je ve většině případů rodina. Jak již bylo zmíněno, rodina vytváří základy pro hodnotovou orientaci dětí a formování jejich osobnosti. Vlivným nástrojem je způsob, jakým je realizován volný čas uvnitř rodiny. Rodiče by měli vést dítě k aktivnímu trávení volného času a vytvořit mu pro to příznivé podmínky. S tím souvisí také zajištění finančních zdrojů a potřebná motivace dítěte (Hofbauer, 2004). Malé děti potřebují být vedeni k tvorbě činností ve volném čase, neorientují se ještě ve všech oblastech zájmových aktivit a nemají dostatek zkušeností. Požadavkem je nabídnout jim zajímavé a pestré činnosti a nenásilně je vést k dobrovolné účasti na nich. Rodina však často není schopna zcela zabezpečit výchovu dětí ve volném čase (Pávková, 2002).

I když někteří mladí lidé mají dostatek volného času, nevědí, jak ho využít. Dostává se jim velkého počtu možností a nabídek nejen pozitivního charakteru a vybrat si z tohoto množství není jednoduché. Pokud si jedinec neumí vybrat správně a kladně reagovat na tyto možnosti, je vystaven riziku protispolečenského chování a přetrvává u něj nuda a nicnedělání. Děti dávají mnohdy přednost činnostem, které působí nežádoucími vlivy. Především rozvoj médií (internet, televize, počítačové hry) se stal pro děti a mládež důležitou součástí volného času (Hofbauer, 2004).

Významnými činiteli v oblasti prevence jsou instituce a nestátní neziskové organizace, které napomáhají dětem a mládeži smysluplně trávit volný čas. Tyto organizace pracují jednak s dětmi a mládeží neohroženou rizikovým chováním, ale také zde působí jako smysluplná prevence pro mladé lidi, u kterých hrozí vyšší riziko sociálního selhání. V rámci mimoškolní výchovy se pracuje s volným časem v těchto institucích: *Školní družiny, Školní kluby, Střediska pro volný čas dětí a mládeže, Dětské domovy, Domovy mládeže, Základní umělecké školy, Jazykové školy, Církevní a náboženská společenství aj.* Vedle toho existuje zájmová činnost, do níž patří například různé společenskovední, přírodovědné či sportovní aktivity. Jejich vykonávání je spojeno s citovými prožitky, které významně ovlivňují osobnost jedince, jeho názory a postoje. Skrze tyto aktivity se mladí lidé učí plánovat činnosti, překonávat překážky a

řešit vzniklé problémy. Významná jsou sdružení dětí a mládeže, kde se jedinci zapojují do společné činnosti a sdílejí kolektivní hodnoty. Pokud děti nezískají dostatek zkušeností a prožitků ze spolupráce ve skupině může se to projevit na negativním chování v dospělosti. Nejpočetnějším sdružením je v současnosti Junák, součást světového skautského hnutí. Dalšími klíčovými organizacemi jsou Pionýr, Hnutí Duha, Sokol, Liga lesní moudrosti, YMCA aj. Za zmínku stojí také působnost salesiánských bratří, kteří zakládají domy se středisky mládeže. Jejich cílem je dětem a mládeži poskytnout zajímavé nabídky pro trávení volného času a předcházet negativním jevům rizikového chování (Němec, 2002).

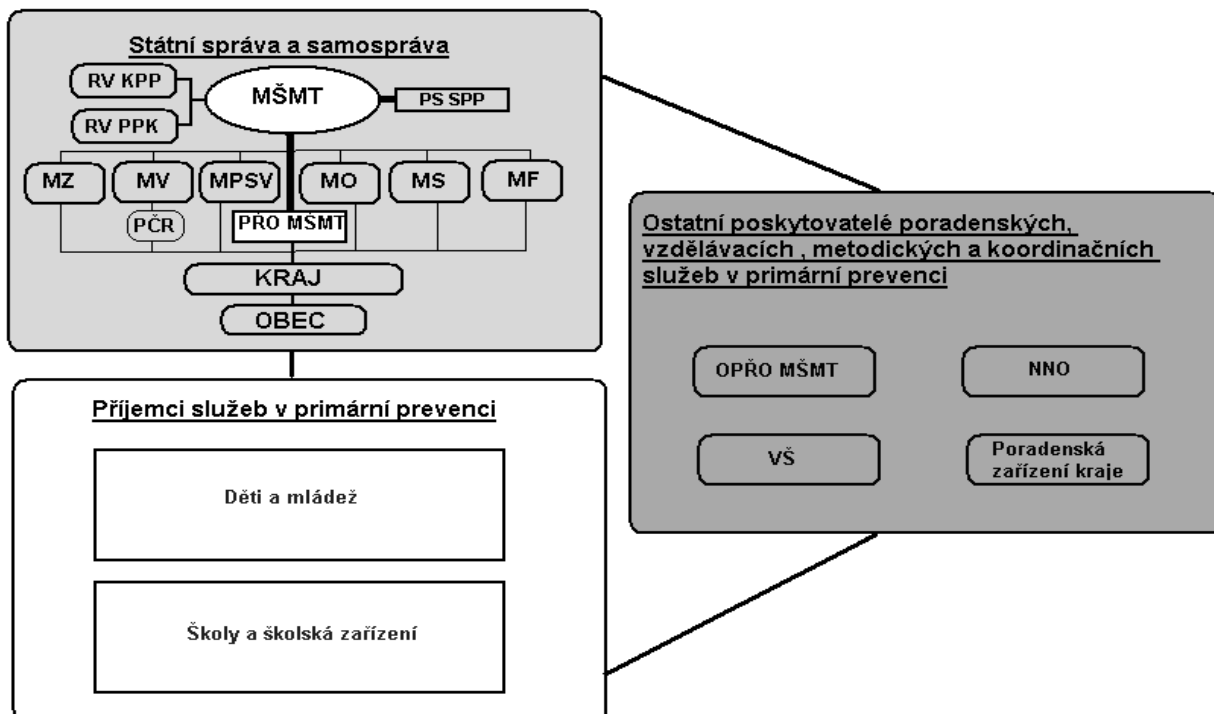
1.3 Systém prevence rizikového chování v ČR

1.3.1 Státní správa

Na systému organizace a řízení primární prevence rizikového chování se podílejí jednotlivá ministerstva. Jsou jimi Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo obrany a Ministerstvo financí. Jejich činnost řídí a kontroluje Vláda České republiky, vrcholný orgán výkonné moci (Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012). Systém primární prevence v ČR je zobrazen ve *schématu č. 1*.

Hlavní úlohu v systému primární prevence rizikové chování ve školách a školských zařízeních má **Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy** (dále jen MŠMT), které aktivně spolupracuje s dalšími resorty. Na horizontální úrovni jsou to ministerstva a dále nadresortní orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády, Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra). Na vertikální úrovni ministerstvo vede síť koordinátorů a metodiků prevence, která je tvořena krajskými školskými koordinátory prevence, metodiky prevence a školními metodiky prevence.

SCHÉMA č. 1: Organizační systém primární prevence v ČR

Zdroj: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2009⁴

⁴ Vysvětlivky k použitým zkratkám:

RVKPP	Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky
RVPPK	Republikový výbor pro prevenci kriminality
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
PŘO	Přímo řízené organizace MŠMT
OPŘO	Ostatní přímo řízené organizace MŠMT
PS SPP	Pracovní skupina specifické primární prevence
MO	Ministerstvo obrany
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MF	Ministerstvo financí
MS	Ministerstvo spravedlnosti
NNO	Nestátní neziskové organizace
VŠ	Vysoká škola

Kompetence jednotlivých ministerstev jsou uvedeny v zákoně č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR. Na *Ministerstvu vnitra* je zřízený odbor prevence kriminality, který poskytuje podporu a prostředky organizacím, které se prevencí zabývají. Dále uděluje akreditace neziskovým organizacím, které se věnují dobrovolnictví. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* se zaměřuje především na sekundární prevenci pro ohrožené mladé lidi, jejich rodiny a skupiny mládeže. *Ministerstvo spravedlnosti* má na starosti prevenci pro osoby ve vazbě a ve výkonu trestu odnětí svobody (Matoušek, Matoušková 2011).

1.3.2 Územní samospráva

Zřizovatelem školské právnické osoby podle zákona č. 561/2004 Sb. může být:

- a) ministerstvo, kraj, obec, nebo svazek obcí,
- b) jiná právnická nebo fyzická osoba.

V rámci územní samosprávy jsou hlavním zřizovatelem škol a školských zařízení obce a kraje. Preventivní činnost v rámci kraje realizuje **Krajský školský koordinátor**. Jeho funkce spočívá především v koordinaci činností realizovaných v rámci prevence krajů a kontrole situací ve školách z hlediska plnění *Minimálního preventivního programu* a navazujících aktivit v oblasti prevence.

Školy se při přípravě a realizaci prevence řídí Metodickým doporučením k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28, který má pomoci zabezpečit soustavnou prevenci rizikového chování u dětí a mládeže⁵. Pro obce a svazky obcí respektive ve městech funguje náměstek primátora. Ten může vydat pokyn k potlačení nežádoucích sociálních jevů. Například ve městě České Budějovice byla schválena realizace opatření k potlačení těchto jevů v oblasti záškoláctví a zneužívání sociálních dávek. Všechny českobudějovické školy jsou povinny tento pokyn dodržovat.

⁵ nahrazuje stávající dokument Metodický pokyn MŠMT č.j. 20 006/2007-51, v současné době dochází k úpravě Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28.

Primární prevence je ve školách v rámci poradenských služeb zajišťována **výchovným poradcem** a **školním metodikem prevence**. Metodik prevence musí mít kvalifikaci pro výkon práce v oblasti prevence rizikového chování. Ve spolupráci s ostatními pedagogy vždy na příslušný školní rok nebo i na delší období vytváří povinně *Minimální preventivní program*. Program slouží jako základní strategie prevence rizikových jevů ve škole a opírá se o její aktuální situaci (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j.: 21291/2010-28, online). Funkci školního metodika prevence většinou ve školách vykonávají učitelé nad rámec svého učitelského závazku. Nezbyvá jim tak na ní dostatek času a výsledky nebývají efektivní (Kraus, 2007).

Prevence bohužel často probíhá jen pouhým poskytováním informací, které je neúčinné. Efektivní preventivní programy se snaží posílit nejen sociální kompetenci dětí, ale i jejich rodičů, učitelů a vrstevníků. Pozitivní stránkou může být spolupráce škol s odborníky či dobrovolníky (Matoušek, Matoušková 2011). Za zmínku stojí realizace *peer programů* neboli vrstevnických programů na některých školách. Jeho princip spočívá v zapojení předem vybraných vrstevníků. Ti jsou vyškoleni k tomu, aby své spolužáky seznámili např. s negativními účinky braní drog. Účastníci se mají s vrstevníkem ztotožnit, je pro ně jednodušší přijmout názory někoho, kdo je jim blíže věkem a zájmy. Vrstevník slouží spolužákům jako vzor a tím pozitivně působí na formování jejich postojů (Peer programy, 2005).

Problematiku prevence ve školách se pokouší řešit tzv. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009 až 2012*. Daná strategie obsahuje cíle, o jejichž naplnění MŠMT usiluje. Jsou jimi například Provázanost systémů resortu školství se systémy ostatních věcně příslušných resortů, Efektivní spolupráce, Podpora vzdělávání a rozvoje vzdělávacích programů v oblasti prevence atd. (Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012).

Škola není jediným orgánem zajišťující prevenci dětem a mládeži. Svou roli v oblasti prevence rizikového chování mají i některá školská zařízení. Mezi ně podle školského zákona č. 561/2004 Sb. patří:

- *poradenská zařízení* – Pedagogicko - psychologická poradna, Speciálně pedagogické centrum
- *výchovná a ubytovací zařízení* – školní družina, školní klub, domov mládeže
- *zařízení pro zájmové vzdělávání* – Dům dětí a mládeže

Preventivně výchovnou úlohu v resortu MŠMT plní také **střediska výchovné péče** a **diagnostické ústavy**, řídicí se zákonem č. 383/2005 Sb. Dětem s rizikem či projevy poruch chování poskytuje středisko všestrannou preventivní péči a pomoc. Poskytovaná péče je zaměřena na odstranění a zmírnění přítomných poruch chování a na prevenci vzniku dalších negativních jevů u dítěte. (zákon č. 383/2005 Sb.)

1.3.3 Nestátní neziskové organizace

Na poskytování prevence se vedle činnosti státní správy a samosprávy podílejí nestátní neziskové organizace. Pojem „*Nestátní neziskové organizace*“ (dále jen NNO) není přesně definován žádným právním předpisem. Můžeme se setkat s řadou názvů, které jsou synonymem tohoto pojmu: neziskový sektor, občanský sektor, třetí sektor či veřejný sektor. Společným znakem NNO je, že nejsou státní, soukromé ani komerční. To znamená, že zisk, který vznikne, se nerozděluje mezi jejich zakladatele či správce, ale ukládá se zpět k dalšímu rozvoji organizace a naplnění cílů (Boukal, Vávrová a kol., 2007).

I když se to na první pohled nemusí zdát patrné, neziskové organizace hrají důležitou roli v ekonomickém systému státu. Pokud stát selže v některé z oblastí, například ve sféře sociálně znevýhodněných minorit či osob se zdravotním postižením, neziskové organizace jsou schopny kompenzovat selhání a samy nabídnout pomoc (Synek, 2006).

V užším vymezení se nestátními neziskovými organizacemi rozumí následující právní formy:

- *občanská sdružení*
 - *obecně prospěšné společnosti*
 - *nadace a nadační fondy*
 - *církevní právnické osoby zřizované církvemi a náboženskými společnostmi*
- (Boukal, Vávrová a kol., 2007)

Neziskové organizace působí v oblastech např. zdraví, vzdělání, sociální péče, náboženství, kultury a ochrany životního prostředí (Boukal, Vávrová a kol., 2007). Pro vytvoření neziskové organizace je nezbytné zajistit dostatečné množství finančních zdrojů. Existuje řada možností finančního zabezpečení a většina organizací také využívá financování z více zdrojů, aby nebyla závislá jen na jediném. Velikou výhodou je dobrovolná práce členů. Především díky jejich pomoci je mnoho organizací schopno fungovat. Zdrojem peněz pro neziskové organizace mohou být členské příspěvky, veřejné rozpočty, nadace a nadační fondy, dary a ostatní zdroje (Synek, 2006). Organizace mají také možnost získat na tvorbu preventivních programů dotace od Evropské unie.

Prostřednictvím *nestátních neziskových organizací* jsou realizovány i **sociálně preventivní programy**. Nejčastěji jsou vytvářeny přímo organizacemi s právní formou občanské sdružení či obecně prospěšná společnost. Konkrétně mohou být SPP poskytovány skrze dobrovolnická centra nebo jsou vytvářeny samotnou organizací. V tomto případě lze využít spolupráce se zmíněnými dobrovolnickými centry. Můžeme se ovšem setkat i s realizací preventivních programů pod záštitou univerzit. Příkladem je Zdravotně sociální fakulta JU v Českých Budějovicích, která uskutečňuje Program Pět P.

Tyto programy jsou financovány z nejrůznějších zdrojů, často i ze zdrojů EU. Jedním z podpořených projektů, který získal dotace z ESF, se stal **Sociálně preventivní program pro rizikovou mládež v Ústeckém kraji**. Jeho realizátorem je občanské sdružení MOSTY – sociálně psychologické centrum. Cílem tohoto 3-6 měsíčního programu je pomoci mladým lidem se sociálním začleněním, podpořit je v hledání

profesní orientace a nalezení vhodného zaměstnání. Program je určen pro mládež s rizikovým chováním nebo sociálními a emočními problémy od 15 do 19 let a jeho fungování bude ověřeno na 300 klientech. Vytvoření se opírá o program „It’s in U2“, který pochází z Velké Británie, kde ho od roku 1994 úspěšně realizuje společnost SIMA – UK (Ltd) (Evropský sociální fond, 2009).

Neziskové organizace zaměřené na práci s ohroženými dětmi a mládeží poskytují v oblasti prevence široké spektrum služeb. Jednou z významných organizací je občanské sdružení nesoucí název Česká asociace streetwork. Sdružuje poskytovatele nízkoprahových sociálních služeb a snaží se o zvyšování jejich kvality. Danými službami jsou například Terénní programy, Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a Kontaktní centra. Jejich prostřednictvím je poskytována pomoc dětem a mládeži, které jsou ohroženy sociálním vyloučením či rizikovým způsobem života (Česká asociace streetwork, 2011).

Za zmínku stojí také největší poskytovatel protidrogové prevence v Jihočeském kraji občanské sdružení Prevent. Do okruhu jeho činností spadá realizace primárně preventivních aktivit, poskytování poradenství v oblasti drog, streetwork, nabídka služeb Kontaktního centra, Doléčovacího centra a jiné. Spolupracuje také se školami a nabízí jim pomoc s tvorbou preventivních programů, například prostřednictvím peer-aktivistů (Občanské sdružení Prevent, 2012).

1.4 Dobrovolnictví a sociálně preventivní programy v ČR

Za dobrovolnickou službu se považují podle zákona č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě takové aktivity, při nichž dobrovolník poskytuje ve svém volném čase, ze svobodné vůle a bez nároku na odměnu pomoc spoluobčanům a společnosti obecně.

Tošner (2012) chápe dobrovolnictví jako „*veřejně prospěšnou činnost, tedy ochotu člověka dát část svého času a sil ve prospěch potřebné organizace nebo člověka, aniž by s příjemcem pomoci byl vázán přátelskými či jinými vazbami. Z dobrovolné činnosti má přínos nejen její příjemce, ale i dobrovolník, kterému přináší nové přátelské vztahy, nové zkušenosti a dovednosti.*“

Ve srovnání se zahraničím, například s USA, je dobrovolnictví v České republice mnohými vnímáno jako ne zcela přirozený jev. Lidé se u nás nesdružují do komunit, nejsou zvyklí si vzájemně pomáhat, každý se zajímá o své záležitosti a problémy. Když se v něčem angažují, očekávají jistou protihodnotu. I když se situace postupně mění pozitivním směrem, stále není lidmi tato myšlenka zcela přijímána. Někteří lidé mnohdy nemají ani povědomí o tom, že existují organizace, které se dobrovolnictvím zabývají profesionálně a o možnostech zapojení do různorodých programů.

Evropská unie chce celkový přístup a neinformovanost lidí o dobrovolnictví změnit, proto rok 2011 vyhlásila Evropským rokem dobrovolných činností na podporu aktivního občanství. Jejím cílem je především vytvořit příznivé prostředí pro dobrovolnictví, zlepšovat kvalitu těchto činností, oceňovat dobrovolnou činnost a zlepšit povědomí o důležitosti dobrovolných aktivit, které přispívají k harmonickému rozvoji společnosti (Evropský rok dobrovolnictví 2011, 2012).

1.4.1 Dobrovolnická centra

Dobrovolnická centra jsou pracoviště, která se zaměřují na management dobrovolnictví. Získávají nové dobrovolníky a nabízí jim možnost jejich uplatnění z několika okruhů činností. Ve svém regionu podporují myšlenky dobrovolnictví a poskytují lidem

podrobnější informace o jejich fungování. Realizují vlastní dobrovolnické programy, které řeší konkrétní problémy lidí. Cílovou skupinou mohou být např. děti, senioři či nezaměstnaní absolventi škol (Tošner, Sozanská, 2006).

Klíčovou roli v oblasti rozvoje dobrovolnictví má občanské sdružení HESTIA. V České republice působí již od roku 1993. Nejprve fungovalo jako nadace, později v roce 1998 byla změněna jeho právní forma na občanské sdružení (Občanské sdružení Hestia, 2012).

Následující rok zřídilo sdružení HESTIA Národní dobrovolnické centrum jako svůj organizační článek. V České republice díky tomu postupně vznikla další dobrovolnická centra a bylo zrealizováno mnoho dobrovolnických projektů. První program, který sdružení HESTIA uskutečnilo, je sociálně preventivní program Pět P. Tento program pochází z USA a u nás funguje zásluhou HESTIA, o.s. od roku 1995, která poskytovala školení o tomto programu dalším dobrovolníkům. Program Pět P se tak stal jedním z prvních sociálně preventivních programů, který začala nově vznikající dobrovolnická centra realizovat a postupně získávat zkušenosti pro další činnost zaměřenou na dobrovolnické programy. Dobrovolnictví nezůstává pozadu ani v oblasti zdravotnictví. Do dobrovolnických programů pro nemocnice jsou zapojována mnohá zdravotnická zařízení z celé republiky (Dobrovolnická centra a programy, 2012).

1.4.2 Dobrovolník a jeho role v sociálně preventivním programu

Kdo je dobrovolník

Sociálně preventivní programy jsou postaveny na vztahu dobrovolníka s dítětem. Jak uvádí Tošner a Sozanská (2006), dobrovolník je člověk, který svůj čas, energii a dovednosti poskytuje ostatním lidem, aniž by očekával finanční odměnu. Nejedná se o profesionála, ale i přesto musí takový člověk splňovat určité předpoklady pro to, aby mohl pracovat s dětmi a mládeží jako dobrovolník. Pro pojem dobrovolník se někdy užívá také označení *mentor*.

Brumovská a Málková (2010) mluví o mentoringu jako o vztahu, v němž starší mentor předává mladšímu dítěti své zkušenosti a dovednosti a tím mu pomáhá

v osobnostním a sociálním vývoji a v orientaci dané společnosti. Tyto přínosy dítě později uplatňuje v osobním či profesním životě.

Dobrovolníkem v sociálně preventivním programu se mohou stát lidé trestně bezúhonní starší 18 let (Tošner, Sozanská, 2006).

Ideálním dobrovolníkem působícím ve vztahu s dítětem je člověk empatický, s dobrými komunikačními a interpersonálními dovednostmi, který umí komunikovat s dítětem s ohledem na jeho věk a zralost vývoje. Dítěti dokáže naslouchat a respektuje jeho přání a představy. Dobrovolník klade důraz na zábavu a společné zážitky ve volnočasových aktivitách s dítětem a tím podporuje rozvoj jeho schopností a dovedností a snižuje stres a napětí dítěte. Má zájem na tom, zda je dítě spokojené a snaží se ho podporovat k pozitivnímu rozvoji (Brumovská, Málková, 2010).

Dobrovolník v programu

Pokud se někdo rozhodne stát se dobrovolníkem v práci s dětmi a mládeží musí projít základním výcvikem, zpravidla celodenním či víkendovým. Ještě předtím by měl proběhnout předběžný pohovor s koordinátorem, který blíže představí cíle a poslání programu. Součástí výcviku bývá podstoupení psychologického posouzení dobrovolníků. Toto vyšetření ukáže, zda jsou vhodní na práci s nezletilými, odhalí zralost jejich osobnosti a případné psychopatologické rysy (Tošner, Sozanská 2006).

Aktivní působení v sociálně preventivním programu je sice dobrovolné, ale přesto se dobrovolníci zavazují k plnění určitých povinností. Uzavírají s realizátory programu dohodu o pravidelném a dlouhodobém kontaktu s dítětem (Brumovská, Málková 2010).

V rámci působení dobrovolníků ve vztahu s dítětem probíhá v sociálně preventivním programu povinná supervize. U činnostech, které jsou náročné na vztah (dobrovolník vs. klient) je role supervizora nezastupitelná. Dobrovolníci mají možnost s ním konzultovat veškeré pocity, názory a problémy týkající se jejich činnosti (Tošner, Sozanská, 2006).

Supervize probíhá individuálně či skupinově, účelem je vytvářet vzájemnou důvěru mezi dobrovolníky a koordinátory programu. Břízová (2007) uvádí, že účelem

individuální supervize je především řešení náhle vzniklých problémů dobrovolníka ve vztahu s dítětem. Skupinová slouží ke společnému sdílení problémů, zkušeností a postřehů.

Dalším důležitým krokem a přesto často opomíjeným je oceňování a odměňování dobrovolníků. Tento proces by měl provázet celé jejich působení v organizaci. Vhodně zvolená zpětná vazba totiž napomáhá ke zlepšení kvality práce a celkové atmosféře v organizaci (Tošner, Sozanská, 2006).

1.5 Sociálně preventivní programy v ČR

Pomocí sociálně preventivních programů by se mělo působit na děti a mládež, u kterých se předpokládá, že budou ohroženi rizikovým chováním (Matoušek, Matoušková 2011). Autorka se ve své práci podrobněji zaměřuje na preventivní programy, které jsou v České republice realizovány. Jsou jimi např. program PĚT P, LATA, KOMPAS a PROGRAM PRO MLÁDEŽ CENA VÉVODY Z EDINBURGHU. Typickým sociálně preventivním programem je Program Pět P a Lata, kde se vytváří přátelský vztah mezi klientem a dobrovolníkem. Jejich modifikací je volnočasový program Kompas, kde pracují dobrovolníci se skupinou znevýhodněných dětí. Mezi další projekty, které pracují s dětmi a mládeží ve volném čase, patří Program pro mládež Cena vévody z Edinburghu, nazývaný Edie.

1.5.1 Vztah dobrovolník x klient v sociálně preventivním programu pro děti a mládež

Vztah, který se vytváří mezi dobrovolníkem a klientem či mezi skupinou dobrovolníků a klientů má pro zúčastněné děti přínos v oblasti mezilidských vztahů, zdravého fungování, vývoje, v oblasti poznávání, rozvoje dovedností a kompetencí. Brumovská a Málková (2010) píší o tom, že mentoring je přínosný jen v případě, že vztah mezi dítětem a dobrovolníkem naplňuje určité znaky kvality, jako je vzájemná důvěra,

blízkost a empatie. Dobrovolník se v určité fázi stává pro dítě významným dospělým a formální vztah se mění na neformální zdroj podpory.

Vývoj vztahu

K prvnímu kontaktu mezi dítětem a dobrovolníkem dochází na úvodní schůzce. Tento model vztahu je typický pro program Pět P. Dobrovolník má vytvořenou určitou představu o budoucím vztahu. První okamžiky rozhodují o tom, zda bude vztah pokračovat. Pokud má dobrovolník přehnané očekávání, vysoké nároky na dítě a stanovené nedosažitelné cíle, vztah vede zpravidla k předčasnému ukončení (Brumovská, Málková, 2010).

Ve fázi zahájení vztahu se snaží dvojice navzájem poznat prostřednictvím společně realizovaných aktivit. Po určité době, která trvá odlišně dlouho, se vztah může ustálit a prohloubit. Takový vztah má pro dítě velký přínos. Vyznačuje se *ustálenými vzorci komunikace, shodou na formě vztahu, vzájemným porozuměním v rozsáhlé škále témat, ustáleným stylem řešení problémů* aj. Pochopitelně i ve fungujícím vztahu může dojít ke krizím a zhoršení. Některé vztahy do fáze ustálení ani nedospějí. K tomu dochází v případě, že dobrovolník rozvíjí vztah nevhodným způsobem a na dítě tak nemá žádný vliv. Předčasnému ukončení vztahu by měla zabránit podpora ze strany supervizorů programu (Brumovská, Málková, 2010).

Janečková (2009) uvádí rizika, která se mohou objevit:

- předčasné ukončení vztahu
- závislost dítěte na dobrovolníkovi
- pocit rodičů, že jim dobrovolník dítě bere

Můžeme se setkat s případy, kdy je nutné klienty k účasti na programu motivovat. Zpočátku dítě s účastí na programu souhlasí, ale stává se, že při kontaktu s dobrovolníkem dává najevo svůj nezájem. V některých případech na schůzku nedorazí vůbec, i když si ji s klientem domluví. Problém spočívá v tom, že neumí dodržet slib, neví, že by slovo mělo platit. Neumí navazovat vztahy, nebo jen povrchně a účelově. Dobrovolník musí být trpělivý, mít odhodlání a nevzdávat se (Matoušek, 1996).

Proto je také nutné dobrovolníky již při výcviku utvrzovat v tom, že jsou pro vztah s dítětem kompetentní a posilovat jejich schopnosti (Brumovská, Málková, 2010).

1.5.2 Konkrétní programy

LATA

Vymezení programu Lata

Lata je občanské sdružení, jehož posláním je pomáhat ohroženým dětem, mládeži i jejich rodinám z Prahy a blízkého okolí (Lata, 2011).

První pokusy o vytvoření tohoto programu, který by se zabýval problematikou mládeže, se utvářely již v 90. letech. Samotný vznik organizace je však datován rokem 1994. Na rozdíl od většiny programů, jež jsou převzaty ze zahraničí, původní projekt LATA se formoval v českém prostředí pod vedením Doc. Oldřicha Matouška⁶ (Matoušek, 1996).

Charakteristika programu

Základní program, který nezisková organizace nabízí, nese název „Ve dvou se to lépe táhne“. Stejně jako program Pět P funguje na principu vytváření dvojice klient – dobrovolník, kteří se spolu schází na 3 hodiny týdně po dobu šesti měsíců a věnují se společně aktivitám, které by klientovi pomohly s řešením jeho problému. Těmi mohou být například dokončení studia, hledání vhodného zaměstnání a osobní problémy. Činnost nemusí být nutně zaměřena na řešení konkrétního problému, dvojice se může věnovat i jakýmkoli volnočasovým aktivitám po společné domluvě. I kdyby si spolu jen povídali, cílem je navázat vztah, který se může stát důležitým prvkem v životě klienta, pokud se dostane do obtížné životní situace (Lata – Ve dvou se to lépe táhne, 2011).

Program je určen pro všechny mladé lidi od **13 do 26 let**, kteří mají problémy v některé z těchto oblastí:

⁶ Doc. Oldřich Matoušek je významný pedagog a autor mnoha knih o sociální práci. Zabývá se problematikou rizikové mládeže.

- *oblast rodiny* – do této skupiny se řadí výchovné problémy, útky z domova, nerespektování rodičů a jiné problémy dětí žijících v neúplných rodinách;
- *oblast vztahů* – tato sféra se týká problémů s navazováním vztahů partnerských, vrstevnických a vztahů s dospělými lidmi a celkové orientace v mezilidských vztazích;
- *oblast socializace* – do této skupiny se řadí problémy se začleněním do společnosti a rizikové trávení volného času, které je spojené se záškoláctvím, šikanou, návykovými látkami, vandalstvím apod.;
- *hledání vlastní identity* – do této sféry se řadí problémy související s nízkým sebehodnocením a hledáním místa ve světě (Stanovy Lata, 2010).

Někteří účastníci programu přicházejí z vlastního rozhodnutí, jiní na doporučení organizací, kterými jsou Dětské domovy a výchovná zařízení, Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Neziskové organizace pracující s dětmi a mládeží, nebo z iniciativy psychologa (Lata – Co nabízíme, 2011).

Projekt Ve dvou se to lépe táhne, je rozdělen do tří programů, z nichž každý je zaměřen na konkrétní klienty:

- **Spolu přes práh** – je určen pro klienty, kteří žijí v náhradní rodinné péči nebo jim je či byla nařízena ústavní a ochranná výchova. Dobrovolníci se snaží dát klientům prostor k přebírání zodpovědnosti a ve vzájemném vztahu u nich budují aktivní trávení volného času.
- **Spolu o kus dál** – je určen pro klienty nacházející se v obtížné životní situaci, řešící konflikty s rodinami nebo vrstevníky. Dobrovolníci se je snaží podpořit a posunout je pozitivním směrem.

- **Spolu jinak** - je zaměřen na klienty s rizikovým chováním, kteří svůj volný čas tráví neadekvátním způsobem. Dobrovolníci jim nabízejí jiné formy trávení volného času a učí je schopnosti sebereflexe (Lata - Výroční zpráva, 2010).

Součástí programu je i odborné poradenství pro rodiče těchto dětí a možnost bezplatného doučování pro klienty. Organizace LATA se mimoto snaží prostřednictvím projektu Mladí mladým přiblížit dobrovolnictví co nejvíce lidem ve věku od 15 do 26 let v rámci Evropského roku dobrovolnictví 2011 (Lata – Projekty, 2011).

PROGRAM PĚT P

Vymezení programu Pět P

Program Pět P je preventivní volnočasový program pro děti ve věku **6 až 15 let** postavený na principu dobrovolného vztahu mezi dítětem a dospělým dobrovolníkem. Název české verze programu se skládá z počátečních písmen 5 slov – Podpora, Přátelství, Prevence, Pomoc a Péče. To vše by měl program nabízet ve vzájemném vztahu dětem i dobrovolníkům (Asociace Pět P v ČR, 2009).

Charakteristika programu

Program je určen pro děti, které se nacházejí v nepříznivé životní situaci a hrozí jim tak sociální vyloučení. Většinou se jedná o jedince, kteří pocházejí z problematického rodinného prostředí, sociálně slabých či neúplných rodin ohrožených rizikovým chováním. Programy mohou využít i děti s poruchami chování, výchovnými problémy, hyperaktivní děti, ale také ti, co špatně navazují kontakty s ostatními, trpí nedostatkem sebevědomí, nebo jen nemají s kým trávit volný čas. Do programu nemohou být zařazeni děti trpící závažnými psychopatologickými poruchami.

Vytvoření kamarádského vztahu je základní prvek, na kterém je program Pět P postaven. Sestavená dvojice dobrovolník – klient se schází na jedno odpoledne v týdnu a podle domluvy věnují společný čas volnočasovým aktivitám, které jsou pro ně příjemné. Dlouhodobý vztah, který mezi dítětem a dobrovolníkem vzniká, má dítěti

pomoci před hrozícím sociálním vyloučením a podpořit ho ve zlepšování sociálních a komunikačních dovedností (Manuál Programu Pět P, 2009).

Sestavit dvojici, která si bude navzájem rozumět, je důležitou fází. Brumovská a Málková (2010) tvrdí, že dvojice dobrovolník x dítě má vznikat na základě společných rysů. Podobnost mezi nimi spočívá v podobných vlastnostech, zájmech či zkušenostech. V úvahu má být bráno také to, co dobrovolník očekává a jaké má představy o novém kamarádovi, ale i potřeby dítěte a jeho rodiny.

Starší kamarád v podobě dobrovolníka se pro dítě stává vzorem, je to pro něj někdo, ke komu může mít důvěru, s kým si může popovídat, a kde se tak vytváří prostor pro posilování sebevědomí dítěte, růst motivace k navazování přirozených vrstevnických vztahů a rozvíjení nových dovedností. Tím že spolu tráví společný čas, může dítě zažít pocit důvěry, což je pro něj velice důležité, protože se tak zvyšuje jeho sebedůvěra. Nejen že se od dobrovolníka učí správným vzorcům chování, ale poznává i jiné formy trávení volného času. Díky programu má dítě možnost vytvářet aktivity, které mají smysl a navíc získat nové zážitky (Manuál Programu Pět P, 2009).

Historie programu

Big Brothers Big Sisters – tzv. Velcí bratři, Velké sestry, to je původní název programu Pět P, který pochází z USA. Počátky vzniku sahají do roku 1904, kdy si Ernest Coulter, asistent soudce v New York City všiml toho, že se před soud dostává stále více mladých chlapců. Začal hledat dobrovolníky mezi lidmi, kteří by jim mohli pomoci. V tutéž dobu se skupina žen zvaná Ladies of Charity (v překladu Dámy dobročinnosti) snažila pomoci dívkám, které stanuly před soudem pro nezletilé děti v New Yorku. Vzniklé dvě organizace Big Brothers of Amerika a Big Sisters International pracovaly odděleně až do roku 1977, kdy došlo k jejich spojení a vznikla tak organizace Big Brothers Big Sisters of America (BBBSA) (History of BBBS, 2007).

Programy se brzy rozšířily do ostatních zemí po celém světě. V roce 2009 mělo svého Velkého bratra či Velkou sestru v podobě dobrovolníka přes 244 000 dětí a mládeže v USA a dalších více než 27 000 mladých lidí z celého světa. Bylo prokázáno, že utváření těchto vztahů má pozitivní vliv na děti z rozdílných kultur. Proto se snaží

mezinárodní organizace pro práci s mládeží, vláda i obchodní partneři podporovat cíl organizace BBBS, kterým je skutečnost, aby co nejvíce dětí z celého světa měly možnost mít svého přítele, zastávce a životní vzor, který jim bude oporou (Who we are, 2007).

Balsley (2007) tvrdí, že vztah s dobrovolníkem může ovlivnit budoucnost dítěte. Podle průzkumu provedeného na programech Big Brothers Big Sisters v USA se ukázalo, že děti, které se pravidelně stýkají s dobrovolníky, se vyhýbají rizikovému chování, lépe navazují vztahy s kamarády a ve škole se více zapojují.

V České republice začal program Pět P fungovat od roku 1995 za finanční podpory organizace Open Society Fund. Činnost převzalo Národní dobrovolnické centrum Hestia, které postupně seznamovalo nové dobrovolníky s tímto programem a organizovalo pro ně školení. V roce 2001 byla vytvořena Asociace Pět P v ČR, která je členem mezinárodní organizace Big Brothers, Big Sisters International. Její hlavní úkol spočívá v koordinaci a vytváření metodiky programů jednotlivých regionů ČR. (Dobrovolnická centra a programy, 2012)

PROGRAM PRO MLÁDEŽ CENA VÉVODY Z EDINBURGHU

Vymezení programu pro mládež Cena vévody z Edinburghu

Jedním z dalších programů, který u nás funguje je Program pro mládež Cena vévody z Edinburghu, zkráceně EDIE. Jedná se o dobrovolný nesoutěžní program, který pomáhá rozvíjet osobnost a aktivně využívat volný čas mladých lidí od **14 do 25 let**. (Edie – Seznamte se s naším programem, 2008)

Charakteristika programu

Program založil v roce 1956 princ Filip, vévoda z Edinburghu, manžel britské královny Alžběty. Vedly ho k tomu myšlenky německého pedagoga Kurta Hahna, který se na něj obrátil s touhou zrealizovat program pro mládež a předat ho do dalších zemí. Společně se jim to podařilo a dnes se s ním můžeme setkat po celém světě. Počet mladých lidí, kteří se do programu zapojili, stále roste (Our Patron, 2012). V roce 2011 jich bylo přes 79 000 a cílem je tento počet ještě zdvojnásobit (Our History, 2012).

Účastníci plní 3 stupně programu podle věku a obtížnosti:

- *bronzový*
- *stříbrný*
- *zlatý*

Bronzový stupeň je určen mladým od 14 let a trvá 6 měsíců. Stříbrný stupeň, jehož délka je 12 měsíců, lze zahájit v 15 letech. Nejvyšší zlatý lze absolvovat v 16 letech. Není stanoveno pořadí, ve kterém se jednotlivé stupně plní, záleží jen na účastnících, jaký si vyberou.

Každý stupeň se skládá ze 4 oborů: **služba, dovednost, sport a expedice**. U zlatého stupně se plní navíc ještě pátý obor **akce s pobytem**. To vše musí účastníci zvládnout. Službou je míněna dobrovolná pomoc, kterou mohou děti vykonávat v oblasti sociálních služeb, ochrany životního prostředí, osob se zdravotním postižením a mnoha dalších. Sport a dovednost je možné plnit v jakémkoliv dostupném sportovním oddíle či kroužku, podle zájmu a přání dítěte. U účastníků se hodnotí osobní zlepšení v dané oblasti. Expedici musí účastníci absolvovat společně. Ještě předtím prochází tréninkem pro pobyt v přírodě a jsou zodpovědní za přípravu a samotný průběh výpravy. Obor pro účastníky pátého stupně – akce s pobytem má v podmínce strávit 5 dní na neznámém místě, s neznámými lidmi, se kterými plní společný úkol (Edie – Seznamte se s naším programem, 2008).

Dané aktivity zaměřené na týmovou práci a interakci rozvíjí osobnost účastníků programu v celistvém (celkovém) pojetí - mysl, tělo a duši. Budování sebedůvěry a hrdosti při absolvování programu vyžaduje ze strany mladých velikou vytrvalost a oddanost (Our work, 2012).

Jeho princip spočívá ve správném motivování a nasměrování k dosažení stanoveného cíle. Když se chce člověk naučit něco nového, něčeho dosáhnout, překonat sám sebe je velice důležitá motivace. Udržet si ji ale není až tak jednoduché. Program EDIE má právě tu výhodu, že jeho účastníci mají vedoucího, který jim pomáhá při překonávání překážek, řešení problémů a motivuje je k dosažení jejich cíle. Jde především o to, aby mládež trávila svůj volný čas smysluplně a vyhnula se tak hrozícím negativním jevům společnosti a zároveň na sobě pracovala. Programy mohou realizovat

jakékoli organizace a zařízení pracující s dětmi a mládeží, také školy, domovy mládeže aj. Po splnění daného stupně dostane každý diplom jako potvrzení toho, čeho dosáhl, ale největší odměnou jim je fakt, že něco dokázali, a v něčem se zdokonalili (Edie – Seznamte se s naším programem, 2008).

Od roku 2008 je navíc pod záštitou programu EDIE realizován projekt „*Učení pro život - posílení profesní úrovně pedagogů výchovných zařízení za účelem rozvoje klíčových kompetencí u dětí s ústavní nebo ochrannou výchovou*“, reg. č. CZ.1.07/1.2.00/08.0170. Jedná se o motivační program s prvky zážitkové pedagogiky. Je určen pro děti dlouhodobě umístěné v zařízeních ústavní a ochranné výchovy. Jeho cíl je zaměřen především na rozvoj klíčových kompetencí těchto dětí. Ty se mohou prostřednictvím účasti v projektu naučit novým sociálním dovednostem, práci v týmu a mimo to u nich dochází k posilování jejich samostatnosti, odpovědnosti, kreativity a řešení problémů. Děti mají za úkol zlepšit se v některé z dovedností ve čtyřech oborech stejně jako v programu EDIE. Projekt navíc nabízí školení pedagogům, v rámci něhož posilují svoji profesní úroveň (Učení pro život – Cíl projektu, 2012).

KOMPAS

Vymezení programu Kompas

Program Kompas je sociálně preventivní volnočasový program. Jeho název (v sobě ukrývá) vznikl ze tří klíčových slov: KOMunikace, PARTnerství a Spolupráce. Program je zaměřen na rodiny s dětmi ve věku **7 – 15 let**. Zapojují se do něj rodiny neúplné, sociálně slabé a všechny ty, které se nacházejí v náročné životní situaci. Jeho činnost se opírá o základy kanadského programu P.E.A.K. (Co je to Program Kompas, 2005).

Charakteristika programu

Program Kompas se od ostatních sociálně preventivních programů liší v tom, že se znevýhodněnými dětmi nepracuje jeden, ale vždy dva vyškolení dobrovolníci v malé skupině po šesti klientech. Jak tvrdí Matoušek (1996), pracovat se skupinou znevýhodněných dětí je obtížnější, než s jednotlivci. Ovšem ukázalo se, že některým dětem model vztahu dítě a dobrovolník nevyhovuje a je pro ně tedy vhodnější skupina

dětí vedená dospělými. Pracovat ve větší skupině je pro posilování sebedůvěry dítěte náročnější, proto jsou skupiny záměrně vytvořeny menší. Skupina se schází jednou týdně na 2-3 hodiny po dobu pěti měsíců. Dobrovolníci budují ve skupině vztahy a vytváří prostor pro individuální rozvoj dětí smysluplným trávením volného času. Náplň setkání vychází ze zájmů a potřeb dítěte, jsou to hry, výlety, soutěže a jiné aktivity zaměřené na získávání sociálních dovedností, jakými jsou třeba právě komunikace, partnerství a spolupráce (Hestia Program Kompas, 2011).

Na úvodní schůzce se dobrovolníci s dětmi seznamují a vytváří společně pravidla, kterými se bude skupina řídit. Program dalších schůzek si plánují vždy dopředu. Na konci každé schůzky mají děti prostor k tomu, aby zhodnotily, jak se jim program líbil, co je nejvíc bavilo. Organizátoři spolupracují s rodinou dítěte a průběžně ji kontaktují a informují o programu schůzek. Koordinátor zjišťuje, zda jsou s programem spokojeni (prezentace Program Kompas, 2005). V programu Kompas se vytváří vzájemný vztah mezi dospělými a dětmi a navíc je plněna funkce malé sociální skupiny připomínající větší rodinu (Brumovská, Málková, 2010).

2 Cíl Práce

Hlavními cíli bakalářské práce jsou:

Cíl č. 1: zmapovat sociálně preventivní programy pro děti a mládež v ČR.

Cíl č. 2: zjistit u vybraných sociálně preventivních programů, zda jsou realizovány dle daných pravidel či existují jejich modifikace.

3 Metodika

3.1 Použité metody

V bakalářské práci je použit kvantitativní výzkum, metoda dotazování, technika dotazníku vlastní konstrukce.

„U kvantitativní metody převažuje zájem a hlediska badatele. Typickým nástrojem řešení tu jsou statistické postupy či experiment“ (Smolík, 2010, str. 51). *„Dotazník vyplňovaný samotným respondentem je nejběžnější metodou sběru dat v kvantitativním šetření“* (Punch, 2008, str. 14).

Sestavený dotazník jsem odeslala prostřednictvím e-mailu vybraným 43 organizacím z České republiky, které realizují některý ze sociálně preventivních programů. Dotazník obsahoval 19 otázek. Otázky byly uzavřené, polootevřené i otevřené. Jejich zaměření se týkalo zjišťování informací o klientech, dobrovolnících, službách programů a modifikacích. Nechybělo ani oslovení, identifikační údaje osoby, která dotazník vyplnila a poděkování. Po přijetí vyplněných dotazníků jsem otázky zpracovala pomocí grafů.

3.2 Charakteristika souboru

Výzkum probíhal v nestátních neziskových organizacích realizující sociálně preventivní programy v období měsíce března a dubna 2012. Z oslovených 43 organizací spolupracovalo na výzkumu pouze 22 organizací. Z výzkumu byly 4 organizace vyřazeny, protože nesplňovaly požadavky sociálně preventivních programů. Některé z oslovených organizací realizují více dobrovolnických programů zaměřených na děti a mládež. Z 18 organizací zařazených do výzkumu, realizuje program Pět P 13 organizací, program Lata 1, program Kompas 3. Program pro mládež Cena Vévody z Edinburghu, neboli Edie je realizován na více místech v České republice. Vyplněný dotazník se vztahuje na celou ČR. Zbýlé 4 organizace uvedly jiný program: 3G, Kamarád v životě, Kamarád, program Michael.

Z výzkumu jsem vyřadila následující organizace:

- ADRA Znojmo realizující program Pět P dotazník nevyplnila, protože s programem teprve začínají.
- PPP Rychnov nad Kněžnou již s dobrovolníky nepracuje a realizaci programu Pět P pozastavila, takže nebyla zařazena do výzkumu.
- Nízkoprahové zařízení Čáslav – nejedná se přímo o sociálně preventivní program, ale o sociální službu.
- Sociální integrace mládeže z dětských domovů Praha – jedná se o víkendové kurzy pro mladé lidi z dětských domovů, tedy nejedná se o sociálně preventivní program.

Z důvodu nízké návratnosti dotazníků (51%) jsem si vědoma toho, že výsledky výzkumu nemusí být zcela objektivní.

4 Výsledky

4.1 Údaje o respondentech

V tabulce č. 1 uvádím přehled jednotlivých sociálně preventivních programů, které jsou realizovány na území České Republiky. Údaje jsem zjišťovala prostřednictvím internetových zdrojů. Není k dispozici žádný ucelený přehled existujících programů v ČR, takže je možné, že některá města v tabulce chybí. Z výsledků je patrné, že nejvíce rozšířené jsou programy Edie a Pět P. Program Edie je nejrozšířenější v kraji Středočeském, Jihočeském, Libereckém, na Vysočině a v Praze. V některých městech je provozovatelů více, např. v Praze a v Českých Budějovicích. Vedle toho program Pět P je v největším množství realizován v kraji Zlínském, Středočeském, Jihočeském, Ústeckém a na Vysočině. V Praze je tento program poskytován známým dobrovolnickým centrem Hestia.

Tabulka č. 1

KRAJE V ČR	Sociálně preventivní programy v jednotlivých městech ČR			
	LATA	PĚT P	KOMPAS	EDIE
PRAHA	Praha	Praha	Praha	Praha
STŘEDOČESKÝ		Kladno Neratovice Příbram		Kutná Hora Mladá Boleslav Poděbrady Říčany
JIHOČESKÝ		České Budějovice Jindřichův Hradec Písek		České Budějovice Písek
PLZEŇSKÝ		Plzeň	Plzeň	
KARLOVARSKÝ				
ÚSTECKÝ		Kadaň Litoměřice Ústí nad Labem	Ústí nad Labem	Litoměřice

LIBERECKÝ				Liberec Lomnice nad Popelkou Mimoň Nové Město pod Smrkem
KRÁLOVÉHRADECKÝ		Jičín		
PARDUBICKÝ				Česká Třebová Hrochův Týnec Jevíčko
VYSOČINA		Třebíč Moravské Budějovice Náměšť nad Oslavou Nové Město na Moravě		Jihlava Pelhřimov Světlá nad Sázavou Žďár n. Sáz.
JIHOMORAVSKÝ	Brno	Brno Znojmo		Brno
OLOMOUCKÝ		Olomouc		Lipník n.Bečvou
MORAVSKOSLEZSKÝ		Frýdek -Místek Opava		Frýdek - Místek Ostrava Těrlicko
ZLÍNSKÝ		Kroměříž Otrokovice Uherské Hradiště Vsetín Zlín		Holešov Uherské Hradiště Zlín
CELKEM	2	26	3	27

Zdroj: vlastní výzkum

Pomocí internetových zdrojů jsem také zjistila, že existují ještě další sociálně preventivní programy vedle čtyř hlavních. Jsou to programy:

- 3G – Praha
- Kamarád v životě – Český Krumlov
- Kamarád – Moravská Třebová
- Kámoš – Praha
- Michael – Pardubice, Hradec Králové
- Dobré odpoledne - Děčín

Program 3G je novým doplněním Programu Pět P, kdy se schází dítě s osobou starší 50-ti let. Nejen, že dítě tráví aktivně volný čas, ale navíc je podporována solidarita a mezigenerační soužití.

Program Kamarád v životě je založen na stejném principu jako Program Pět P, tedy vyškolený dobrovolník se schází se znevýhodněným dítětem.

Program Kamarád je určen pro děti od 6 do 12 let, které se jednou týdně schází se svým kamarádem – dobrovolníkem, se kterým tráví volný čas.

V projektu Kámoš pomáhá znevýhodněným dětem asistent na bázi kamarádství, se kterým se schází zpravidla dvakrát týdně. Práce asistenta je placená.

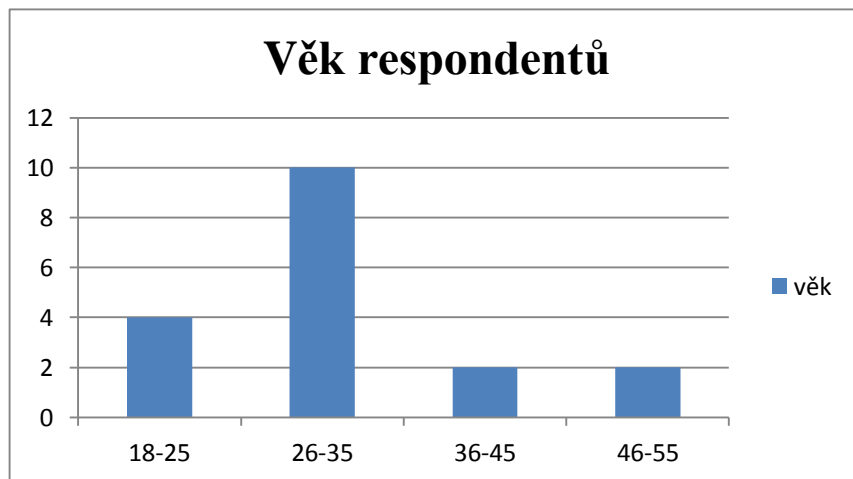
Program Michael je realizován charitou. Zaměřuje se na pomoc dětem ve věku 10 až 14 let. Dobrovolník se stává starším kamarádem dětí a tráví s nimi volný čas, a tím jim pomáhá s jejich obtížemi.

Všechny tyto programy jsou založeny na podobném principu jako původní sociálně preventivní programy LATA a Pět P, kde se schází dobrovolník se znevýhodněným dítětem. Můžeme tedy říci, že se jedná o jejich modifikace.

Údaje o respondentech jsou ještě pro přehlednost uvedeny v příloze č. 1: Mapa sociálně preventivních programů v ČR.

4.2 Výsledky dotazníkového šetření

Graf č. 1

Zdroj: vlastní výzkum

Z oslovených respondentů mi dotazník pouze v 1 případě vyplnil muž, ostatních 17 ženy. Tato skutečnost může vypovídat o tom, že se v sociálně preventivních programech angažují převážně ženy. Z grafu je patrné, že jejich nejčastější věk se pohybuje v rozmezí od 26 do 35 let. Otázky mi zodpověděli v nejvyšší míře koordinátoři programu. V některých případech dotazník vyplnil ředitel, sociální pracovník, supervizor, garant programu nebo manažer služeb, projektový manažer.

Otázka č. 1 Jaký/é sociálně preventivní program/y realizujete?

Organizace, které se zúčastnily výzkumu, a odpověděli, že realizují program **Pět P** (viz Graf č. 2), jsou následující:

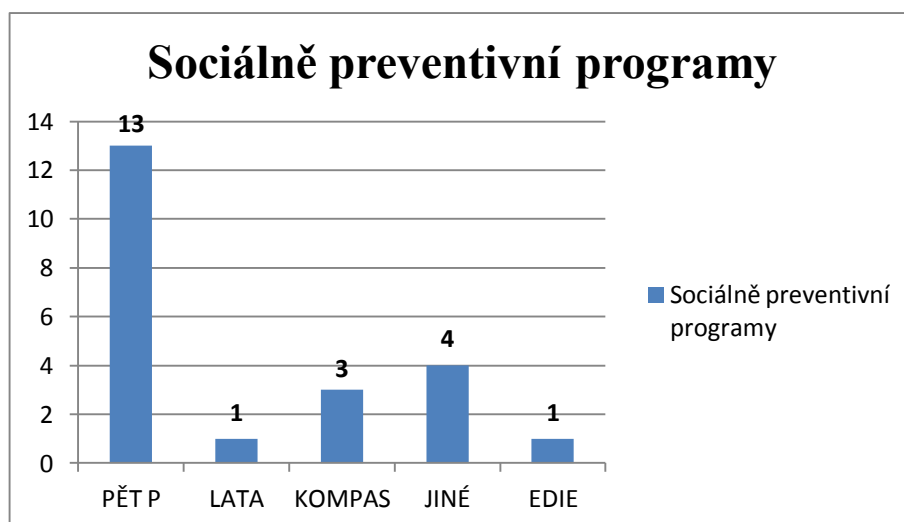
Arkáda Písek, ADOREA Vsetín, Dobrovolnické centrum Třebíč, STŘED o. s. Moravské Budějovice, Náměšť nad Oslavou, ZSF JU České Budějovice, HESTIA Praha, Dobrovolnické centrum Ústí nad Labem, Totem Plzeň, Domek o. s. Zlín, Maltézská pomoc Uherské Hradiště, RADKA o. s. Kadaň, Charita Uherské Hradiště.

Některé organizace uvedly, že realizují více programů. HESTIA Praha, Dobrovolnické centrum Ústí nad Labem a Totem Plzeň vedle programu Pět P navíc realizují program **Kompas**. A HESTIA Praha dále program 3 G.

Program **Lata** je podle mých zdrojů realizován jen ve 2 městech, v Praze a v Brně. Výzkumu se zúčastnila pouze organizace v Praze. Program Cena Vévody z Edinburghu, neboli **EDIE** – vyplněný dotazník se vztahuje na celou Českou republiku.

Za položkou jiné se skrývají další sociálně preventivní programy, které jsou specifické. Jsou jimi již jmenovaný program **3 G**, **Dobrovolnický program pro práci s dětmi a mládeží Michael** – Charita Hradec Králové, **Kamarád v životě** – SVP Spirála Český Krumlov a program **Kamarád** – Charita Moravská Třebová.

Graf č. 2

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 2 Má Vámi realizovaný program/y nějakou metodiku, kterou musíte dodržet při jeho realizaci?

Tuto otázku jsem záměrně zvolila jako otevřenou, aby se mohli všichni respondenti plně vyjádřit. Všechny 18 organizací uvedlo, že jejich program má vlastní metodiku. Realizátoři programu Pět P se řídí Manuálem programu Pět P. Manuál programu Kompas také existuje a je dodržován.

HESTIA Praha uvedla, že Manuál programu 3G se v současné době vytváří, jeho základem je ale rovněž program Pět P. A rozdíl není v principu, ale jen v několika konkrétních záležitostech.

Lata Praha: „*Máme metodiky na práci s klientem, s dobrovolníkem, na práci s rodiči a další.*“

Adorea Vsetín: „*V manuálu Programu Pět P jsou doporučeny vhodné nebo osvědčené postupy při výběru a výcviku dobrovolníků, práce s rodinou a dítětem a koordinace celé činnosti.*“

Radka o. s., Kadaň: „*Metodika dobrovolnického centra Radka o. s., Manuál programu Pět P v České republice – obsahují postupy činnosti koordinátorů programu, vymezují cíle programu apod.*“

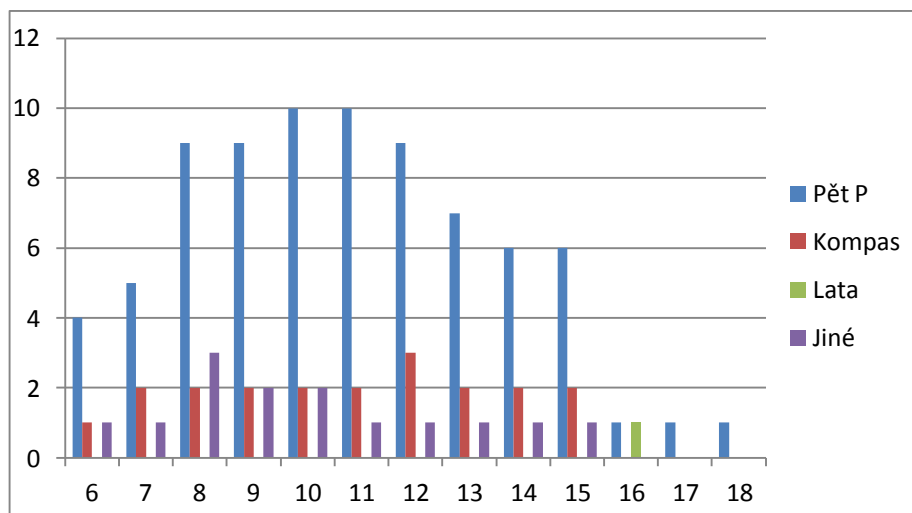
Charita Uherské Hradiště: „*Smlouvy, práce s dobrovolníky apod.*“

Otázka č. 3 Realizujete Vámi uvedený program/programy dle této metodiky?

Cílem této otázky bylo zjistit, jestli se organizace řídí stanovenými pravidly a pokud ne, jaké důvody je ke změně vedly. Na tuto otázku odpověděly shodně všechny organizace odpovědí ANO. Tedy své programy realizují dle existující metodiky.

Otázka č. 4 Jaký je nejčastější věk klientů (děti), které se do vašeho sociálně preventivního programu zapojují?

Graf č. 3: Nejčastější věk dětí

Zdroj: vlastní výzkum

Cílem této otázky bylo zjistit, jaká věková kategorie dětí se do sociálně preventivních programů zapojuje nejčastěji. Z grafu je viditelné, že věková hranice u Programu Pět P a Kompas je v rozmezí od 6 do 15 let. Pouze 1 organizace uvedla, že Program Pět P poskytují mladým lidem do 18 let. Nejčastější věk se pohybuje u programu Pět P v průměru od 8 do 12 let. U programu Kompas je to věk 12 let.

Sdružení Lata uvedlo průměrný věk klientů zapojených v programu Lata 16,8 let za rok 2011.

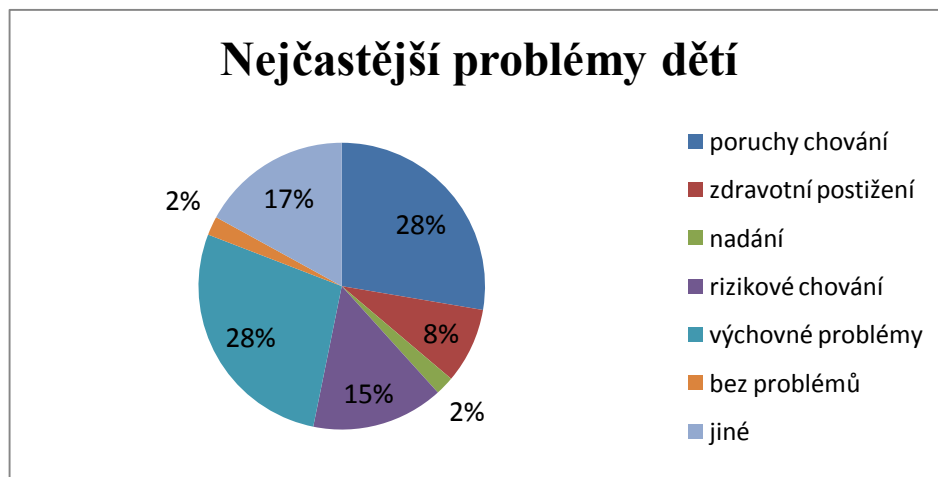
Jiné: U programu 3G je nejčastější věk dětí 8 let. V programu Kamarád je nejčastější věk 8 až 10 let. Program Kamarád v životě – věk do 15 let.

Program EDIE je specifický v tom, že je určen pro mladé lidi od 14 do 26 let.

Tři z organizací na otázku odpověděly, že tyto údaje nemají zjištěné. Jedna organizace nevedla odpověď vůbec. Respondenti do odpovědí zadávali spíše věkové rozpětí dětí, které se do jejich programů zapojují než přesný věk.

Otázka č. 5 Jaký nejčastější problém mívají děti, které se do vašeho programu zapojily?

Graf č. 4

Zdroj: vlastní výzkum

Prostřednictvím této otázky jsem se chtěla dozvědět, co je nejčastějším problémem, kvůli kterému se děti do sociálně preventivních programů zapojují. Respondenti měli možnost zaškrtnutí více odpovědí. Jako nejčastější příčinu uváděli poruchy chování a výchovné problémy (28%). Hned za nimi se na druhém místě umístilo rizikové chování (15%). V odpovědích se 4x objevilo i zdravotní postižení. Do programu EDIE se zapojují i děti s nadáním či bez jakýchkoli potíží.

U položky jiné se 4 x objevilo, že dalším problémem, který děti trápí, jsou problémy v rodině. V dalších případech byly uvedeny potíže s komunikací a ve vztazích, problémy s učením, vyloučení z kolektivu, osamocení a klienti z ústavní výchovy a pěstounské péče.

Otázka č. 6 Jaký je zájem o účast ve vašem programu ze strany klientů (dětí)?

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda je o sociálně preventivní programy zájem.

Tabulka č. 2

Varianty odpovědí	Počet odpovědí
Nedostatek klientů	5
Nadbytek klientů	5
Dostatečný počet klientů	7
Celkem	17

Zdroj: vlastní výzkum

V 5 případech mají organizace nedostatek klientů a v dalších 5 naopak nadbytek. Zbylých 7 organizací má dostatečný počet klientů. Nedostatek klientů mají ve městech: Třebíč, Plzeň, Moravské Budějovice, Náměšť nad Oslavou a Kadaň. Nadbytek klientů mají ve městech: Písek, Vsetín, Moravská Třebová a Praha (Lata o.s., Hestia). 1 organizace na otázku neodpověděla.

Otázka č. 7 Je činnost vašeho sociálně preventivního programu založena výhradně na dobrovolné práci lidí?

Tabulka č. 3

Varianty odpovědí	Počet odpovědí	Procentní hodnota (%)
ano, všichni v programu pracují dobrovolně	2	11
ne, někteří pracovníci dostávají finanční odměnu, ale s dětmi pracují dobrovolníci	16	89
ne, všichni jsou placeni	0	0
Celkem	18	100,00

Zdroj: vlastní výzkum

Cílem této otázky bylo zjistit, zda existují i sociálně preventivní programy, kde všichni pracovníci dostávají finanční odměnu za práci s dětmi a mládeží a nevyužívají tak pomoci dobrovolníků. Odpověď je jednoznačná. Většina organizací (89%) je závislých na dobrovolné práci lidí, kteří vytváří dvojici či skupinu s dětmi zapojenými do

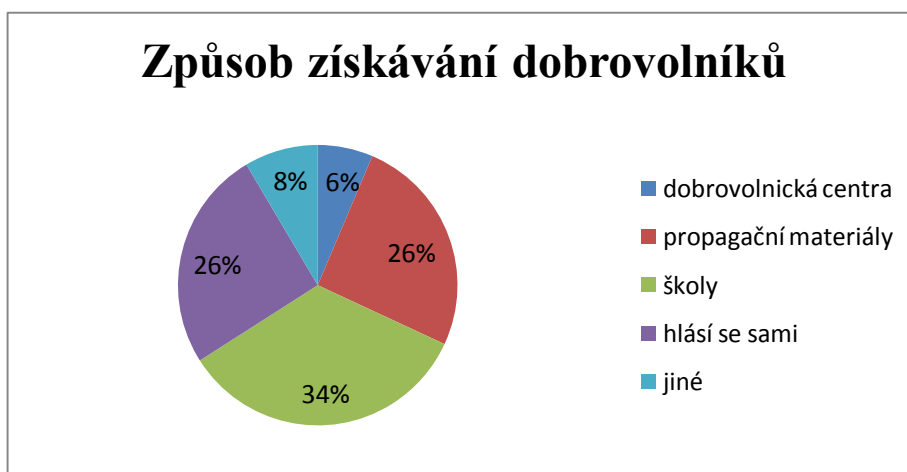
programu. A vedle toho pak pracují běžní zaměstnanci na pozicích koordinátorů, supervizorů apod.

Lata Praha: „*Také my jako sociální pracovníci s klienty pracujeme – pravidelné minimálně 3 měsíční rozhovory, vztah klient – dobrovolník po odborné stránce vedeme také my – sociální pracovníci.*“

Dvakrát se objevila odpověď, že všichni v programu pracují dobrovolně. Týká se programu Kamarád v životě – Český Krumlov a program Kamarád – Moravská Třebová.

Otázka č. 8 Jakým nejčastějším způsobem získáváte dobrovolníky či vedoucí pro tento program?

Graf č. 5

Zdroj: vlastní výzkum

Cílem této otázky bylo zjistit, jak organizace nejčastěji získávají nové dobrovolníky pro práci s dětmi a mládeží. Respondenti měli možnost výběru více odpovědí. Jako nejčastější odpověď volili, že získávají dobrovolníky prostřednictvím škol. Hned na druhé místo se řadí propagační materiály a odpověď, že se dobrovolníci hlásí sami. Záměrně jsem dala na výběr i otevřenou odpověď jiné, abych zjistila i další možnosti.

Tuto možnost využili 4 respondenti, kteří uvedli jako další způsob získávání dobrovolníků internet, podání inzerátu a přednášky na SŠ a VŠ.

Otázka č. 9 Jaká kritéria musí dobrovolník splňovat?

Tabulka č. 4

Varianty odpovědí	Počet odpovědí
plnoletost	13
trestní bezúhonnost	16
jiné	9
žádná	1
Celkem	39

Zdroj: vlastní výzkum

Na výše uvedenou otázku odpovědělo 13 organizací shodně, že dobrovolníci musí splňovat podmínku plnoletosti. 4 organizace tuto podmínku neuvedly. Jsou to: Arkáda Písek – v programu Pět P se u nich může stát dobrovolníkem člověk ve věku 17,5 let. Druhým programem je Kamarád v životě – Český Krumlov. Dále program Kamarád – Moravská Třebová a program EDIE.

16 organizací se shodlo na podmínce trestní bezúhonnosti. Jedna organizace neodpověděla na položenou otázku vůbec. Program EDIE si neklade žádné požadavky.

U varianty jiné se vyskytovaly odpovědi:

- charakterové vlastnosti
- osobnostní vybavenost
- 6x psychologické vyšetření
- pohovor, výcvik a školení dobrovolníků
- věk 15 let.

Otázka č. 10 Musí dobrovolníci či vedoucí projít výcvikem a přípravou než se stanou součástí programu?

Tabulka č. 5

Varianty odpovědí		Počet odpovědí
ANO	víkendovým školením	12
	vícedenním	1
	jiné	3
NE		1
Celkem		17

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku odpovědělo 16 organizací ANO, tedy dobrovolníci musí projít výcvikem. Pouze 1 organizace uvedla, že dobrovolníci v programu EDIE výcvikem projít nemusí.

12 z organizací pořádá výcvik formou víkendového školení. 1 organizace uvedla, že pořádají vícedenní školení. 1 organizace neuvedla žádný způsob výcviku. Zbylé 3 organizace využily otevřenou možnost jinou. V dobrovolnickém programu pro děti a mládež v Hradci Králové pořádají pouze jednodenní výcvik pro dobrovolníky. Lata Praha uvedla, že výcvik v jejich programu trvá 16 hodin a předtím ještě probíhá motivační rozhovor s koordinátorem dobrovolníků a předvýcvikové setkání 1,5 hodiny. V programu Pět P Charita Uherské Hradiště probíhá vstupní školení při podpisu smlouvy a následně odpolední školení a kurzy.

Otázka č. 11 Má dobrovolník či vedoucí možnost zvolit si dítě (klienta) se kterým se bude scházet?

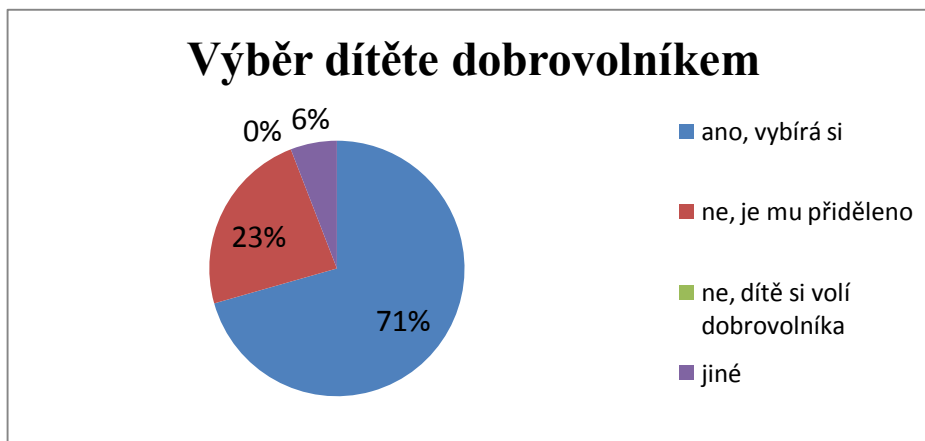
Na tuto otázku odpovědělo 12 organizací, tedy nejvíce, že si dobrovolník vybírá dítě na základě doporučení koordinátora či supervizora. Další 4 organizace uvedly, že je dobrovolníkovi dítě přiděleno bez možnosti výběru.

Kamarád v životě – Český Krumlov: „*V případě že si nevyhovují, je dobrovolník určen pro jiného klienta.*“

Žádná z organizací neuvedla, že si dítě volí svého dobrovolníka. 1 organizace využila odpovědi jiné, ve které uvádí, že výběr probíhá na vzájemné spolupráci mezi

dobrovolníkem, dítětem, koordinátorem a supervizorem. 2 organizace na otázku neodpověděly.

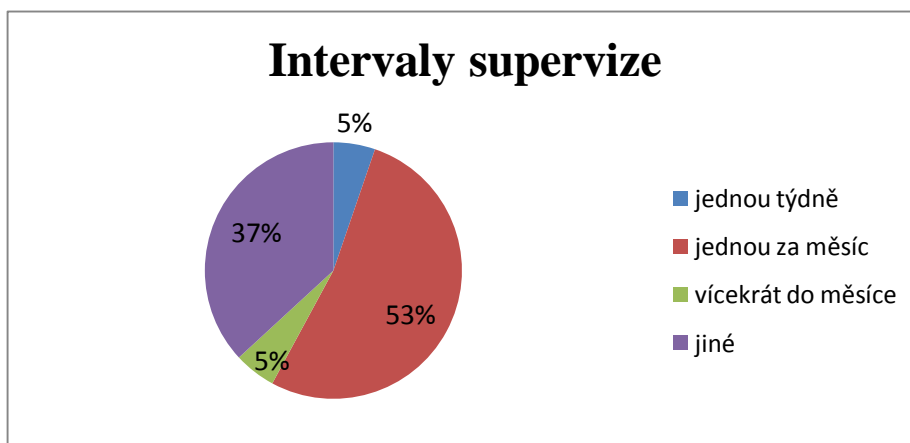
Graf č. 6

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 12 a 13 Probíhá v rámci vašeho programu pravidelná supervize? V jakých intervalech?

Graf č. 7

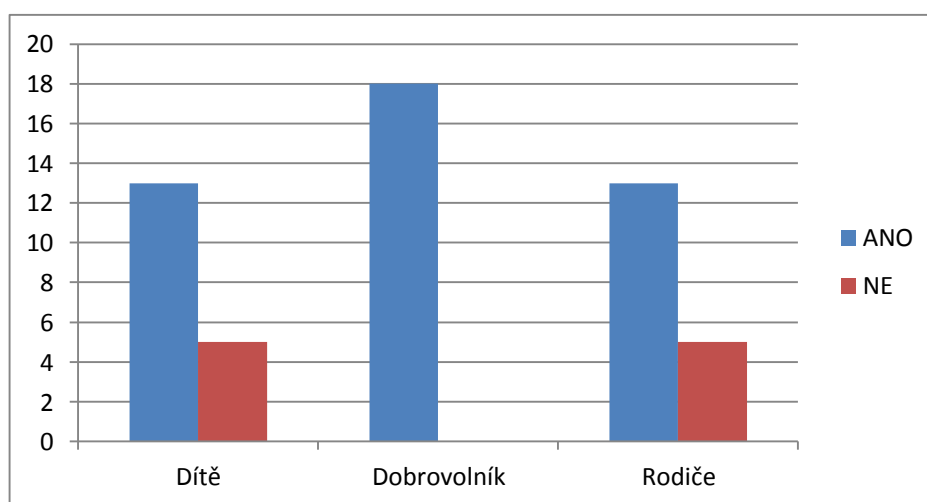
Zdroj: vlastní výzkum

Na výše uvedenou otázku odpovědělo 17 organizací, že supervize v rámci jejich programu probíhá. Pouze v programu EDIE se supervize neuskutečňuje. Nejčastěji probíhá supervize jednou za měsíc, u 10 programů. Za položkou jiné se 3x objevila

odpověď, že supervize probíhá jednou za 6 týdnů. U položky jiné dále 2x odpověď jednou za 3 měsíce. Domek, o. s. Zlín navíc uvedl, že může probíhat dle požadavků dobrovolníků. V organizaci Lata Praha, jak respondent uvádí, je dokonce povinností dobrovolníků se 1x měsíčně supervidovat.

Otázka č. 14 Dochází k pravidelnému kontaktu mezi koordinátorem a: dítětem, dobrovolníkem, rodiči?

Graf č. 8 Kontakt koordinátora s dítětem, dobrovolníkem, rodiči

Zdroj: vlastní výzkum

Z výsledků je patrné, že k pravidelnému kontaktu mezi koordinátorem a dítětem nedochází vždy. Z 18 organizací je tomu tak u 13. Na otázku, zda dochází k pravidelnému kontaktu mezi koordinátorem a dobrovolníkem odpovědělo všech 18 organizací, že ano. Ke kontaktu mezi koordinátorem a rodiči dochází ve 13 organizacích, tedy jen v některých.

Otázka č. 15 Realizujete během roku nějaké společné aktivity pro všechny dobrovolníky či vedoucí a klienty zapojené do programu?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda mají dobrovolníci a děti zapojené do programu možnost poznat se všichni navzájem prostřednictvím společných aktivit.

Tabulka č. 6

Varianty odpovědí		Počet odpovědí	Procentní hodnota (%)
ANO	sportovní akce	6	18
	výlety	6	18
	soutěže	3	9
	jednorázová setkání	8	23
	společenské akce	7	20
	jiné	4	12
NE		6	
Celkem		40	100,00

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti měli možnost výběru z více variant odpovědí. 13 organizací (72%) odpovědělo, že realizují společné aktivity pro dobrovolníky a děti zapojené do programu. Zbýlých 5 organizací (28%) uvedlo, že žádné aktivity nepořádají. Nejvíce respondentů, tedy 8 odpovědělo, že pořádají jednorázová setkání pro dobrovolníky s dětmi. Dále jsou větším množstvím realizovány společenské akce, sportovní akce a výlety. U položky jiné se objevily odpovědi: pořádání táborů, víkendové pobyty, víkendová setkání a vánoční večere.

Otázka č. 16 Jakou další formu podpory dobrovolníkům nabízíte?

Respondenti měli možnost výběru z více odpovědí. Z nabízených možností označilo nejvíce respondentů, celkem 6, že poskytují další podporu od dobrovolníků.

Vysoký podíl odpovědí, celkem 11, zaznamenala i položka jiné. Odpovědi jsou následující:

- 3x neformální setkávání

- 3x motivační víkend pro dobrovolníky
- ocenění drobnými dárky
- individuální konzultace s koordinátorem
- semináře a workshopy na témata vybraná dobrovolníky
- kurzy pro práci s jinými cílovými skupinami
- školení o komunikaci
- možnosti vzdělávání a semináře např. ohledně práce s klientem

EDIE Praha: „Nelze přesně určit, záleží na aktuálních možnostech“.

Pouze 2 organizace označily, že žádnou formu podpory dobrovolníkům neposkytují.

Tabulka č. 7

Varianty odpovědí	Počet odpovědí	Procentní hodnota (%)
semináře o dobrovolnictví	4	17
workshopy o dobrovolnictví	3	12
podpora od dalších dobrovolníků	6	25
jiné	11	46
žádnou	2	
Celkem	26	100,00

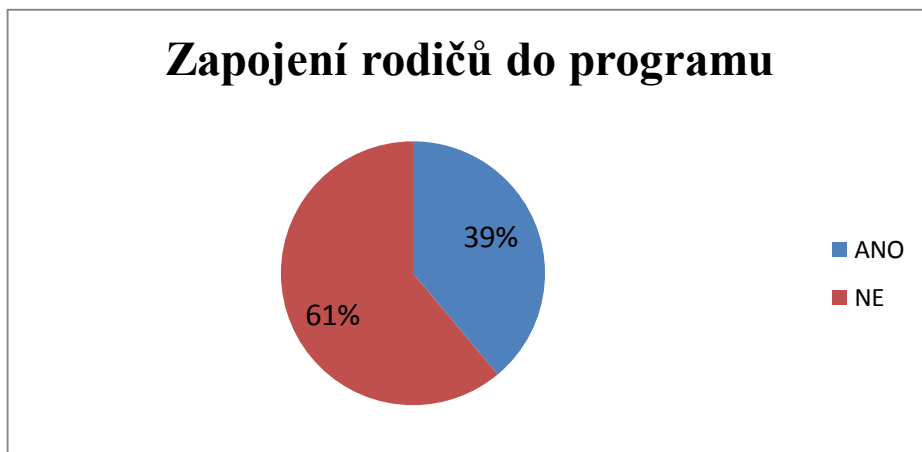
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 17 Jsou rodiče dětí nějakým způsobem zapojováni do programu?

Výsledky ukazují, že rodiče dětí nejsou u 11 organizací (61%) do programu žádným způsobem zapojeni. Pouze 7 organizací (39%) uvedlo, že rodiče do programu zapojují. Objevila se 4 krát odpověď, že se rodiče mohou účastnit společných akcí. U položky jiné uvedly 4 organizace následující odpovědi: příspěvek na tábor, individuální plánování jednou za 2 až 3 měsíce, je zjišťována jejich spokojenost s programem, rodiče mohou mít podněty pro náplň schůzek. Lata Praha uvedla: „Můžeme zvážit, zda tyto

podněty dobrovolníkovi předáme nebo je zakomponujeme po schválení klienta do individuálního plánu.“

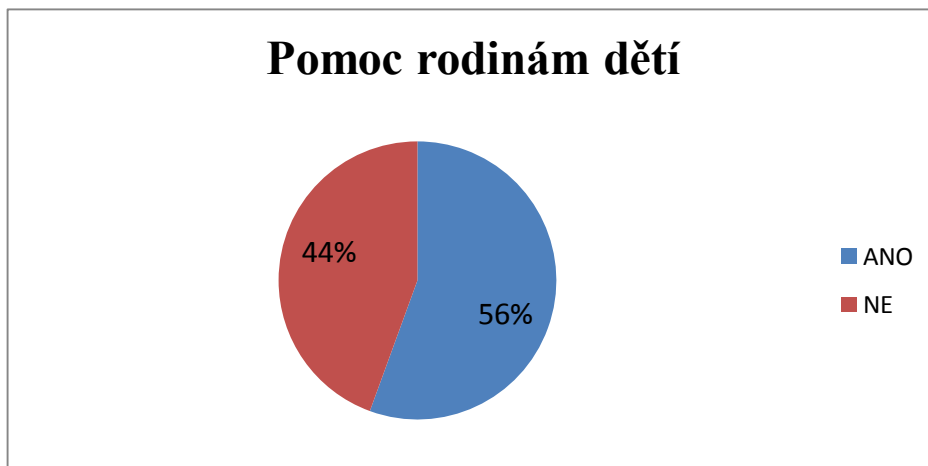
Graf č. 9

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 18 Nabízíte v rámci vašeho programu i další pomoc rodinám dětí?

Graf č. 10

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 18 organizací mi 10 z nich odpovědělo, že nabízí i pomoc rodinám dětí zapojených do programu. Zbýlých 8 organizací tuto pomoc neposkytuje. To,

znamená, že pomoc rodinám poskytuje okolo 56% organizací. Respondenti mohli vybrat více variant odpovědí z nabídky. U 10 organizací, tedy nejvíce poskytované je podle výsledků poradenství. Na druhém místě se umístily s 6 odpověďmi služby pro rodiny, a na třetím s 5 odpověďmi odborná pomoc. 2 organizace uvedly, že pořádají kurzy o výchově. HESTIA Praha u položky jiné uvedla, že budou zavádět pravidelná setkání zákonných zástupců.

K odpovědi NE jsem přidala doplňující otázku, proč tuto pomoc organizace neposkytují. Odpovědi byly následující: „ *není to v našich možnostech; realizujeme jen program Pět P dle metodiky; chybí nám na to koordinátor; jsme primárně zaměřeni na vyhledávání dobrovolníků; odkazujeme je na jiná zařízení, kde jsou kompetentní jim pomoci; máme samostatnou sociálně aktivizační službu pro rodiny; není to náplní projektu.*

Otázka č. 19 Nabízíte v rámci vašeho programu nějaké služby navíc?

Tabulka č. 8

Varianty odpovědí		Počet odpovědí	Procentní hodnota (%)
ANO	doučování dětí	12	86
	vzdělávací kurzy	0	0
	podpora profesní orientace dětí	1	7
	besedy	1	7
	jiné	0	0
NE		6	
Celkem		20	100,00

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 18 organizací mi 12 z nich odpovědělo, že nabízí v rámci programu nějaké služby navíc. Zbýlých 6 organizací žádné služby navíc neposkytuje. Znamená to tedy, že služby navíc poskytuje okolo 67 % organizací. Respondenti mohli vybrat více variant odpovědí z nabídky. Z výsledků je patrné, že mezi poskytovanými službami

jednoznačně převažuje doučování dětí, u 12 organizací. 1 organizace uvedla, že poskytuje podporu profesní orientace dětí a 1 besedy.

Na doplňující otázku, proč organizace služby navíc neposkytují, bylo zodpovězeno následovně: *„jiné služby můžeme nabídnout v rámci jiných programů; realizujeme jiné programy; chybí finanční a personální kapacita; programy se teprve rozbíhají; není to náplní projektu.“*

5 Diskuze

Při zpracování tématu jsem mapovala sociálně preventivní programy, které jsou realizovány v České republice. Pomocí internetových zdrojů jsem zjistila, že nejrozšířenější jsou Programy Pět P a Program pro mládež Cena vévody z Edinburghu, které jsou realizovány na území celé České republiky. Vedle toho s programem Lata se můžeme setkat pouze v Praze a v Brně. S programem Kompas pak v Praze, v Ústí nad Labem a v Plzni. V rámci vyhledávání programů jsem také zjistila, že existují ještě další programy. Jsou to programy 3 G, Kamarád v životě, Kamarád, Kámoš, Michael a Dobré odpoledne. Tyto programy jsou modifikací původního programu Lata a Pět P, protože fungují na podobném principu vytváření vztahu mezi dobrovolníkem a dítětem či dospívajícím. Z výsledků vyplynulo, že všechny organizace zapojené do výzkumu mají vytvořenou svoji metodiku, kterou se řídí. Znamená to tedy, že k modifikacím uvnitř programů nedochází, spíše vznikají nové modifikované programy.

Chtěla jsem zjistit, jaký věk dětí zapojených do sociálně preventivních programů je nejčastější. Většina organizací nedokázala určit přesný věk dětí, uváděla spíše věkové rozpětí. Z výsledků tedy nelze přesně říci, jaký věk je u kterého programu nejčastější. Dále jsem se ptala, jaká je nečastější příčina, kvůli které se děti do programů zapojují. 13 organizací mi shodně odpovědělo, že největším problémem jsou poruchy chování a výchovné problémy dětí. 4 organizace také odpověděly, že se do jejich programů zapojují děti se zdravotním postižením. To znamená, že i tyto děti mají možnost se programů účastnit. Ve výzkumu prováděném v roce 2009 u Programu Pět P se stal nejčastějším důvodem zapojení dětí do programu fakt, že pocházejí ze sociálně slabé rodiny (Janečková, 2009). Tato skutečnost může souviset s tím, že děti s poruchami chování a výchovnými problémy z těchto nepodnětných rodin pocházejí. Jak říká Kraus (2008), prostředí, ve kterém je dítě vychováno je stěžejní a má vliv na rozvoj jeho osobnosti. Co se týká zájmu klientů o účast v sociálně preventivních programech, zjistila jsem, že v některých městech mají dostatek, někde naopak nadbytek klientů. Ovšem v jiných městech se potýkají s nedostatkem klientů. Otázkou zůstává, co je příčinou tohoto nedostatku. Může jím být lhostejnost rodičů o zapojení jejich dítěte do

programu, špatná propagace a medializace nebo je nedostatek klientů dán nižším výskytem sociálně negativních jevů v lokalitě, ve které je program realizován.

Další okruh otázek jsem zaměřila na činnost dobrovolníků v sociálně preventivních programech. Dozvěděla jsem se, že neexistují jen programy, kde pracují s dětmi dobrovolníci, na kterých je činnost organizací závislá a vedle nich placení zaměstnanci, ale můžeme se setkat i s takovými, kde působí pouze dobrovolníci. Tuto skutečnost považuji za modifikaci. Pomocí internetových zdrojů jsem se ale dozvěděla ještě o jiném projektu s názvem „Kámoš“, kde dvojici vytváří znevýhodněné dítě s vyškoleným asistentem. Ten mu na bázi kamarádství pomáhá dosáhnout lepších školních výsledků. Práce asistenta je v tomto případě placená, takže dobrovolníci zde nepracují vůbec (Projekty – Kámoš, 2010). Organizace Barevný svět dětí, která projekt realizuje, se bohužel výzkumu nezúčastnila. Na otázku jakým nejčastějším způsobem získávají organizace dobrovolníky pro práci v sociálně preventivních programech, bylo zodpovězeno, že především ve školách z řad studentů. Jako další prostředky využívají organizace propagační materiály, internet, inzerát nebo se dobrovolníci hlásí sami. Myslím si, že školní prostředí je skvělým místem pro hledání dobrovolníků. Především ve školách zaměřených na sociální sféru. Dobrovolníci se s dětmi v programech schází pravidelně většinou jednou týdně a společně budují dlouhodobý vztah založený na přátelství a důvěře (Manuál Pět P, 2009). Studenti tak mohou získat potřebnou praxi a zkušenosti pro práci s dětmi.

Co se týká podmínek, které musí dobrovolníci splňovat, je to ve většině případů trestní bezúhonnost a plnoletost. Výjimku tvoří jen program EDIE, který si neklade žádné požadavky. 4 organizace uvedly, že jejich dobrovolníci splňovat podmínku plnoletosti nemusí, považují tedy tuto skutečnost za jistou modifikaci. V odpovědích se vyskytovaly i jiné podmínky jako charakterové vlastnosti, osobnostní vybavenost, psychologické vyšetření. Je celkem logické, že se dobrovolníkem v práci s dětmi a mládeží nemůže stát každý. Člověk by měl mít určité předpoklady. Jak uvádí Brumovská a Málková (2010) ideálním dobrovolníkem je ve vztahu s dítětem člověk empatický, s dobrými komunikačními a interpersonálními dovednostmi, který dokáže dítěti naslouchat a podporovat ho. Tošner a Sozanská (2006) se zmiňují o tom, že pokud

se někdo rozhodne stát dobrovolníkem v práci s dětmi a mládeží musí projít základním výcvikem. Všechny organizace, s výjimkou programu EDIE, odpověděly, že jejich dobrovolníci tuto povinnost mají. Liší se pouze forma, kterou výcvik probíhá. Některé organizace volí formu víkendového či vícedenního výcviku, jiné možnost několikahodinového. Na otázku, zda má dobrovolník možnost zvolit si dítě, se kterým se bude scházet, mi 12 organizací odpovědělo, že ano. Ve 4 případech je jim dítě přiděleno. 1 organizace uvedla, že výběr probíhá na vzájemné spolupráci mezi dobrovolníkem, dítětem, koordinátorem a supervizorem. Domnívám se, že by měl výběr probíhat vždy na vzájemné spolupráci, aby nedošlo k nesouladům a problémům s předčasným ukončením vztahu. Pravidelná supervize podle výsledků probíhá ve všech organizacích, s výjimkou programu EDIE. Nejčastěji jednou za měsíc. Souhlasím s výrokem Tošnera a Sozanské (2006), kteří tvrdí, že role supervizora je u činností náročných na vztah nezastupitelná. A tím vztah, mezi dobrovolníkem a klientem je. Dále jsem se ptala, zda dochází k pravidelnému kontaktu mezi koordinátorem a: dítětem, dobrovolníkem a rodiči. Všechny organizace, které pracují s dobrovolníky, uvedly, že se s koordinátorem dobrovolníci schází pravidelně. Pravidelný kontakt s dětmi a jejich rodiči udržuje koordinátor pouze v některých organizacích. Domnívám se, že by mělo docházet k pravidelnému kontaktu i mezi koordinátorem a rodiči, protože je důležité, aby se předešlo případným nedorozuměním a neinformovanosti ze strany rodičů. Mělo by docházet ke kontaktu i mezi koordinátorem a dítětem, aby věděl, zda je dítě spokojené ve vzniklém vztahu a znal názor nejen dobrovolníka ale i dítěte. Zajímalo mne také, jestli organizace realizují během roku nějaké společné aktivity pro všechny dobrovolníky či vedoucí a klienty zapojené do programu. Společné aktivity realizuje 72% organizací. Zbýlých 28% žádné aktivity nepořádá. Nejčastěji jsou pořádána jednorázová setkání a společenské akce.

Otázka č. 16 se týká nabídky forem podpory dobrovolníkům ze strany organizací. Z výsledků je patrné, že nabídka podpory pro dobrovolníky je celkem široká a pouze dvě organizace ji neposkytují. Nejvíce se využívá pomoci od dalších dobrovolníků. Organizace také pořádají semináře, workshopy a neformální setkávání či motivační víkendy pro dobrovolníky. V některých programech jsou dobrovolníci

dokonce oceňování drobnými dárky. Myslím si, že dobrovolníci jsou významným článkem ve vytvářených vztazích s dětmi a mládeží, proto by se měl věnovat dostatek pozornosti na zdokonalování jejich znalostí a dovedností. Nemělo by se zapomínat ani na ocenění jejich práce. Jak říká Tošner a Sozanská (2006) oceňování a odměňování dobrovolníků je důležitým krokem, který napomáhá ke zlepšení kvality práce a celkové atmosféře v organizaci.

V další části dotazníku jsem zjišťovala, jaká je spolupráce organizací s rodinami dětí a mládeže, kteří se programů účastní. Na otázku, jestli mají rodiče dětí možnost zapojit se určitým způsobem do programu 11 organizací (61%) odpovědělo, že rodiče dětí nejsou do programu žádným způsobem zapojováni. Je tomu tak pouze u 7 organizací (39%). Ve 4 případech se mohou rodiče účastnit společných akcí, v jedné organizaci přispívají na tábor. LATA Praha uvedla, že mohou mít rodiče podněty pro náplň schůzek a oni pak zváží, zda je zařadí do individuálního plánu. Myslím si, že je dobré, když mají rodiče možnost se v sociálně preventivních programem participovat a vyjádřit svůj názor a vznést návrhy. Domnívám se ovšem, že ve většině případů rodiče o něco takového nemají ani zájem.

Další otázka se týkala toho, zda organizace poskytují v rámci realizovaného programu pomoc také rodinám dětí, nebo je jejich činnost cíleně zaměřena jen na pomoc dětem a mládeži. Většina organizací podle výzkumu nabízí i pomoc rodinám dětí zapojených do programu. Nejčastěji je poskytováno poradenství, služby pro rodiny a odborná pomoc. Z odpovědi, proč ostatní organizace žádné služby rodinám dětí neposkytují, vyšlo najevo, že to buď není v jejich možnostech, nebo chtějí být zaměřeni jen na konkrétní program. V poslední otázce jsem se ptala na to, zda v rámci programu organizace poskytují nějaké služby navíc nad rámec vytvořených pravidel. U 12 organizací z 18 jsou služby poskytovány. Mezi nabízenými službami se objevilo doučování dětí, podpora profesní orientace dětí a mládeže a besedy. Z výsledků vyplývá, že nabídka specifických služeb organizací, které sociálně preventivní programy realizují, není příliš pestrá. Na otázku proč organizace služby neposkytují, odpověděli, že hlavním problémem jsou finance a lidé, kteří by je poskytovali. Některé organizace mohou nabídnout služby v rámci jiných programů. Záleží tedy na tom, jestli

je organizace zaměřena na realizaci více sociálně preventivních programů. V tomto případě mají možnost nabízet jiné služby v rámci jiných programů. V organizacích, které jsou zaměřené pouze na konkrétní sociálně preventivní programy, a neposkytují žádnou další pomoc rodinám ani jiné služby, by bylo podle mého názoru dobré se více zaměřit i na práci s rodinami dětí. Jak říká Hofbauer (2004) rodina vytváří základy pro hodnotovou orientaci dětí a formování jejich osobnosti.

V návaznosti na výsledky práce navrhuji, aby byli do programů více zapojováni rodiče dětí a mohli vznášet své podněty a návrhy k práci s dítětem. Procházková (2009) ve své publikaci radí, jak s rodiči úspěšně rozvinout vztah ke spolupráci a vzájemné pomoci. Je nutné rodiče vhodně motivovat a nenásilně přesvědčovat. Ve městech, kde se potýkají s nedostatkem klientů, bych zvýšila jejich propagaci a spolupráci se školami a s organizacemi, které pomáhají sociálně slabým rodinám. Neexistuje žádný ucelený přehled existujících sociálně preventivních programů pro děti a mládež v ČR, takže se vyskytly problémy s jejich vyhledáváním. Bylo by dobré, kdyby byla vytvořena jejich kompletní databáze, podobná té, kterou má Národní dobrovolnické centrum HESTIA pro své dobrovolnické programy. Například u Programu Pět P funguje Asociace Pět P, která zastřešuje regionální pobočky Pět P a má tedy přehled o poskytovatelích tohoto programu.

6 Závěr

V bakalářské práci jsem se zaměřila na rizikové chování u dětí a mládeže, jeho příčiny, formy a prevenci. Shrnula jsem také informace o hlavních sociálně preventivních programech realizovaných v České republice. Stanovila jsem si dva cíle. Hlavním cílem mé práce bylo zmapovat sociálně preventivní programy pro děti a mládež v ČR. Druhým cílem bylo zjistit, zda jsou tyto programy realizovány dle daných pravidel či existují jejich modifikace. Domnívám se, že cíle práce byly splněny.

Z výzkumu vyplynulo, že nejrozšířenější jsou v České republice programy Pět P a Program pro mládež Cena vévody z Edinburghu. Nejčastěji se do programů zapojují děti s poruchami chování a výchovnými problémy. Program pro mládež Cena vévody z Edinburghu je specifický v tom, že se ho účastní i děti nadané či bez jakýchkoli problémů. V některých městech se potýkají s nedostatkem klientů, v jiných městech naopak s nadbytkem. Dobrovolníci musí projít vždy výcvikem a splnit určité podmínky, než se stanou součástí programu. V některých programech je navíc poskytována i další pomoc rodinám dětí a služby jako doučování dětí, poradenství pro rodiče.

Z výsledků dále vyplynulo, že každý program má vytvořenou svoji metodiku, manuál, podle kterého se při jeho realizaci řídí. Organizace změny uvnitř programů neprovádí, takže k modifikacím nedochází. Existují ovšem programy, které jsou modifikací hlavních programů Lata a Pět P. Jejich činnost stojí na stejném principu vytváření dvojice mezi dobrovolníkem a dítětem, kteří spolu tráví volný čas. Liší se v tom, že v určitých programech pracují všichni lidé dobrovolně. V jiných nemusí dobrovolníci splňovat podmínku plnoletosti.

V bakalářské práci je uveden ucelený přehled sociálně preventivních programů pro děti a mládež, které jsou v České republice realizovány. Výsledky výzkumu mohou sloužit pro lepší orientaci v těchto sociálně preventivních programech, nejen pro organizace, které je nabízejí. Práce může být využita také k informování široké veřejnosti o těchto programech.

7 Seznam použitých zdrojů

1. ASOCIACE PĚT P V ČR. [online]. c2009 [cit. 2011-12-10]. Dostupné z: <http://www.petp.cz/>
2. BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Vyd. 3. Univerzita Komenského Bratislava: public promotion s. r. o., 249 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
3. BALSLEY, K. *President's Message* [online]. c2007 [cit. 2011-11-13]. Přeloženo z: http://www.bbbsi.org/presidents_message/.
4. BAREVNÝ SVĚT DĚTÍ: *Projekty-Kámoš*. [online]. c 2006-2010 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.barevnysvetdeti.cz/cz/?name=projekty&projekt=kamos&detail=chcete-se-stat-kamosem>
5. BIG BROTHERS BIG SISTERS INTERNATIONAL: *History of BBBS*. [online]. c2007 [cit. 2011-12-16]. Přeloženo z: <http://www.bbbsi.org/about/historybbbs/>
6. BIG BROTHERS BIG SISTERS INTERNATIONAL: *Who we are*. [online]. c2007 [cit. 2011-12-16]. Přeloženo z: <http://www.bbbsi.org/about/>
7. BOUKAL, Petr a Hana VÁVROVÁ, 2007. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 89 s. ISBN 978-80-245-1293-8.
8. BRUMOVSKÁ, Tereza a Gabriela MÁLKOVÁ, 2010. *Mentoring: výchova k profesionálnímu dobrovolnictví*. Vyd. 1. Praha: Portál, 150 s. ISBN 978-807-3677-725.
9. BŘÍZOVÁ, Bohdana, 2007. *Studijní opora k předmětu dobrovolnictví*. České Budějovice: ZSF JU. [online]. c2007 [cit 2011-12-09]. Dostupné z:

<http://www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzy/podpurne-studijni-texty/spvs/>

10. ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK: *Vše o členství v ČAS*. [online]. 7. 7.2011 [cit. 2011-11-28]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=755&site=cas
11. DOBROVOLNICKÉ CENTRUM ÚSTÍ NAD LABEM: *Co je to program Kompas*. [online]. c2005 [cit. 2011-12-28]. Dostupné z: http://www.dcul.cz/stranky/programy_kompas.htm
12. DOBROVOLNICKÉ CENTRUM ÚSTÍ NAD LABEM: *Praktické rady pro dobrovolníky v programu Kompas*. [online]. c2005 [cit. 2011-12-27]. Dostupné z: http://www.dcul.cz/stranky/programy_kompas.htm
13. DOBROVOLNÍK: *Dobrovolnická centra a programy: dobrovolnická centra, jejich historie a činnost*. [online]. c2012 [cit. 2011-12-09]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/management-dobrovolnictvi/dobrovolnicka-centra-a-programy/>
14. DOBROVOLNÍK: *Druhy dobrovolnictví: dobrovolnictví v české společnosti*. [online]. c2012 [cit. 2011-12-02]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/oblasti-dobrovolnictvi/druhy-dobrovolnictvi/>
15. DOBROVOLNÍK: *Evropský rok dobrovolnictví 2011*. [online]. c2012 [cit. 2011-12-02]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/evropsky-rok-dobrovolnictvi-2011/>
16. EDIE - *Program pro mládež Cena vévody z Edinburghu: Seznamte se s naším Programem, prosím*. [online]. c2001-2008 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: http://www.edie.cz/edie.php?w=common/c_program_o.php

17. EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND V ČR: *Sociálně preventivní program pro rizikovou mládež v Ústeckém kraji*. [online]. 12. 5. 2009 [cit. 2011-11-06]. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/projekty/socialne-preventivni-program-pro-rizikovou-mladez-v-usteckem?highlightWords=soci%C3%A1ln%C4%9B+preventivn%C3%AD+programy>
18. HAMANOVÁ, Jana, 2003. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: 4. odborný seminář, 6. - 8. října 2003, SZÚ Praha*. Praha: Free Teens Press. ISBN 80-902-8983-5.
19. HESTIA: *Občanské sdružení Hestia*. [online]. c2011 [cit. 2011-12-09]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/>
20. HESTIA: *Program Kompas*. [online]. c2011 [cit. 2011-12-27]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/dobrovolnicke-programy/program-kompas/>
21. HOFBAUER, Břetislav, 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.
22. INFORMAČNÍ A VZDĚLÁVACÍ PORTÁL ŠKOLSTVÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE: *Peer Programy*. [online]. 4. 5. 2005 [cit. 2011-11-26]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejevayejichprevence/zavislosti/jakpredchazetvznikuzavislosti/peerprogramy/necomalozteoriepeerprogramu/13056.aspx>
23. JANEČKOVÁ, Hana. *Realizace a rozvoj programu Pět P v ČR*. Kroměříž, 2009. [online]. c2009 [cit. 2011-12-14]. Dostupné z: http://www.petp.cz/stranky/dokumenty_studentske_prace.php
24. KOLÁŘ, Michal, 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 332 s. ISBN 978-807-3678-715

25. KOUTEK, Jiří a Jana KOCOURKOVÁ, 2003. *Sebevražedné chování*. Vyd. 1. Praha: Portál. 128 s. ISBN 80-7178-732-9.
26. KRAUS, Blahoslav, et al., 2007. *Sociální patologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus. 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.
27. KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd.1. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
28. LATA: *Co nabízíme*. [online]. c2011 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/co-nabizime/>
29. LATA: *Komu pomáháme*. [online]. c2011 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/komu-pomahame/>
30. LATA: *O nás*. [online]. c2011 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/o-nas/>
31. LATA: *Projekty*. [online]. c2011 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/projekty/>
32. LATA: *Stanovy Lata - Programy pro ohroženou mládež od 14. 10. 2010*. [online]. 2010 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/ke-stazeni/>
33. LATA: *Ve dvou se to lépe táhne*. [online]. c2011 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/ve-dvou-se-to-lepe-tahne/>
34. LATA: *Výroční zpráva 2010*. [online]. 2011 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/download/vyrocní-zprava-lata-2010.pdf>
35. MANUÁL PROGRAMU PĚT P. Praha, 2009. [online]. c2009 [cit 2011-12-14]. Dostupné z: <http://www.petp.cz/stranky/dokumenty.php>
36. MATĚJČEK, Zdeněk, 2007. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál. 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0.

37. MATOUŠEK, Oldřich, et al., 1996. *Práce s rizikovou mládeží: Projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Vyd.1. Praha: Portál. 88 s. ISBN 80-7178-064-2.
38. MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
39. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ, 2011. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 336 s. ISBN 978-807-3678-258.
40. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 – 2012* [online]. 2009 [cit. 2011-11-26]. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>
41. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j.: 21291/2010-28* [online]. 27. 10. 2009 [cit. 2011-11-20]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/20274_1_1/
42. MÜHLPACHR, Pavel, 2002. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
43. NEŠPOR, Karel, 2007. *Návykové chování a závislost: [současné poznatky a perspektivy léčby]*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. 176 s. ISBN 978-80-7367-267-6.
44. NĚMEC, Jiří, et al., 2002. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido. 119 s. ISBN 80-7315-012-3.
45. OBČANSKÉ SDRUŽENÍ PREVENT: *Smysluplný život bez závislosti*. [online]. [cit. 2011-11-28]. Dostupné z: <http://www.os-prevent.cz/>

46. PÁVKOVÁ, Jiřina, et al., 2002. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3. Praha: Portál. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
47. PROCHÁZKOVÁ, Hana, 2009. *Spolupráce s rodiči*. 2., upr. vyd. Brno: Mravenec, 31 s. Rádce (Mravenec). ISBN 978-80-86994-84-0.
48. PUNCH, Keith, 2008. *Základy kvantitativního šetření*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-381-9.
49. RENOTIÉROVÁ, Marie, et al., 2006. *Speciální pedagogika*. Vyd. 4. Olomouc: Univerzita Palackého. 313 s. ISBN 80-244-1475-9.
50. SCHAVEL, Milan a František ČIŠECKÝ, 2005. *Sociální prevencia I.* Trnava : Trnavská univerzita. 120 s. ISBN 80-968952-5-7.
51. SMOLÍK, Josef, 2010. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.
52. SYNEK, Miloslav, 2006. *Podniková ekonomika*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 475 s. ISBN 80-717-9892-4.
53. ŠUSTR, Jiří. *Portál: Emo styl jako subkultura*. [online]. 13. 5. 2009 [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=27731>
54. THE DUKE OF EDINBURGH'S AWARD: *Our History*. [online]. c2012 [cit. 2011-12-28]. Přeloženo z: <http://www.dofe.org/go/history/>
55. THE DUKE OF EDINBURGH'S AWARD: *Our Patron*. [online]. c2012 [cit. 2011-12-28]. Přeloženo z: <http://www.dofe.org/en/content/cms/about-us/patron/>
56. THE DUKE OF EDINBURGH'S AWARD: *Our Work*. [online]. c2012 [cit. 2011-12-28]. Přeloženo z: <http://www.dofe.org/en/content/cms/about-us/our-work/>

57. TOŠNER, Jiří a Olga SOZANSKÁ, 2006. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Vyd. 2. Praha: Portál. 152 s. ISBN 80-7367-178-6.
58. UČENÍ PRO ŽIVOT: *Cíl projektu*. [online]. c2010 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: <http://edie.cz/uceniprozivot/?page=stranka&s=cil-projektu&o=2>
59. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí
60. Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
61. Zákon č. 383/2005 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivné výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
62. Zákon č. 198/2002 o dobrovolnické službě

8 Klíčová slova

Dobrovolnictví

Prevence

Rizikové chování

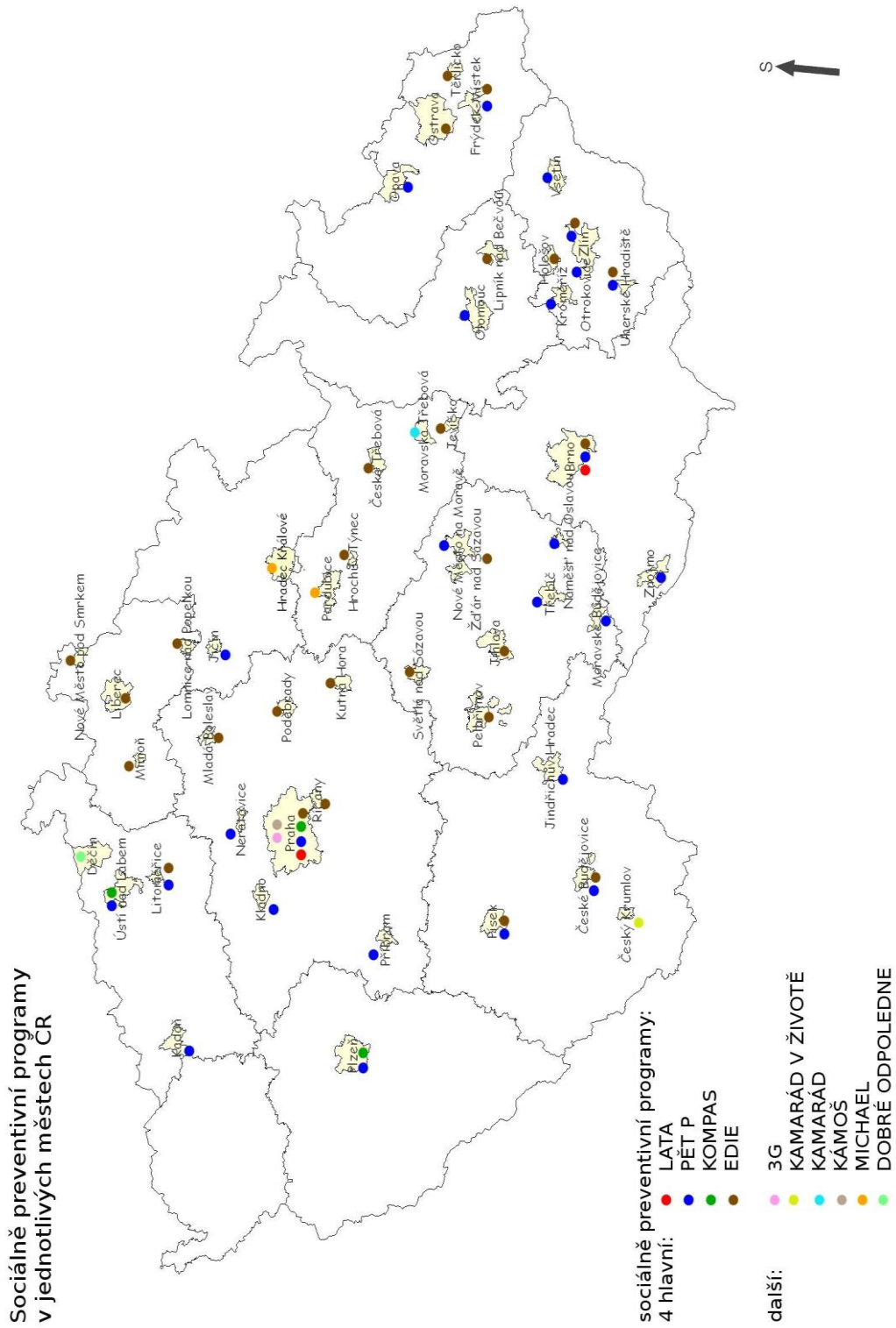
Sociálně preventivní programy

9 Přílohy

Příloha č. 1: Mapa sociálně preventivních programů v ČR

Příloha č. 2: Dotazník

Příloha č. 1: Mapa sociálně preventivních programů v ČR – Zdroj: vlastní výzkum

Příloha č. 2: Dotazník

Zdroj: vlastní

Identifikační údaje osoby, která dotazník vyplnila:

Sídlo organizace:

Jste: muž žena

Vaše role v organizaci: ředitel/ka, koordinátor, supervizor, jiná vypište

Věk: _____

Otázky:

1. Jaký/é sociálně preventivní program/y realizujete? Prosím vypište jejich přesné názvy.

2. Má tento program/y nějakou metodiku, kterou musíte dodržet při jeho realizaci? Stručně popište.

3. Realizujete Vámi uvedený program/programy dle této metodiky?

Ano

Ne – stručně vypište odlišnosti a důvody, které Vás k této změně vedly

4. Jaký je nejčastější věk klientů (děti), které se do vašeho sociálně preventivního programu zapojují? Pokud realizujete více programů, prosím uveďte údaje pro každý program samostatně.

5. Jaký nejčastější problém mívají děti, které se do vašeho programu zapojily?

☐ poruchy chování	☐ rizikové chování
☐ zdravotní postižení	☐ výchovné problémy
☐ nadání	☐ bez jakýchkoliv problémů
☐ jiné	
- (vypište) _____

6. Jaký je zájem o účast ve vašem programu/mech ze strany klientů (děti)?

- klientů máme nedostatek
 klientů máme nadbytek
 máme dostatečný počet klientů

7. Je činnost vašeho sociálně preventivního programu založena výhradně na dobrovolné práci lidí?

- ano, všichni lidé v programu pracují dobrovolně
 ne, někteří pracovníci dostávají finanční odměnu, ale s dětmi pracují dobrovolníci
 ne, všichni jsou placeni

8. Jakým nejčastějším způsobem získáváte dobrovolníky či vedoucí pro tento program?

- prostřednictvím dobrovolnických center
 pomocí propagačních materiálů
 prostřednictvím škol
 hlásí se sami
 jiným způsobem:
-

9. Jaká kritéria musí dobrovolník splňovat?

- plnoletost
 - trestní bezúhonnost
 - jiná kritéria, vypište
-

10. Musí dobrovolníci či vedoucí projít výcvikem a přípravou než se stanou součástí programu?

- Ano, musí projít
 - víkendovým školením
 - vícedenním
 - jiné
-

Ne, nemusí

11. Má dobrovolník či vedoucí možnost zvolit si dítě (klienta) se kterým se bude scházet?

- Ano, vybírá si na základě doporučení koordinátora, supervizora
- Ne, je mu přiděleno organizací
- Ne, dítě si volí svého dobrovolníka
- Jiné

12. Probíhá v rámci vašeho programu pravidelná supervize?

- Ano
- Ne

13. V jakých intervalech?

- jednou týdně
- jednou za měsíc

- vícekrát do měsíce
 jiné (vypište interval) _____

14. Dochází k pravidelnému kontaktu mezi koordinátorem a:

- dítětem ano ne
dobrovolníkem ano ne
rodiči ano ne

15. Realizujete během roku nějaké společné aktivity pro všechny dobrovolníky či vedoucí a klienty zapojené do programu?

- Ano, realizujeme
- sportovní akce
 - výlety
 - soutěže
 - jednorázová setkání
 - společenské akce
 - jiné (vypište)
- _____

- Ne, nerealizujeme

16. Jakou další formu podpory dobrovolníkům nabízíte?

- semináře o dobrovolnictví
 - workshopy o dobrovolnictví
 - podporu od dalších dobrovolníků
 - jiné (vypište)
- _____

- žádnou

17. Jsou rodiče dětí nějakým způsobem zapojováni do programu?

- Ano
- mohou se účastnit společných akcí
 - jako sponzoři
 - jinak
- (vypište) _____

Ne

18. Nabízíte v rámci vašeho programu i další pomoc rodinám dětí?

Ano

poradenství

zajištění odborné pomoci

kurzy o výchově pro rodiče

služby pro rodiny

psychoterapie

jiné

Ne,

proč? _____

19. Nabízíte v rámci vašeho programu nějaké služby navíc?

Ano

doučování dětí

vzdělávací kurzy pro děti

jiné

podpora profesní orientace dětí

besedy na dané téma

Ne,

proč? _____